

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN'I KERİM'DE BEDÎ' İLMİ
(YASİN SURESİ ÖRNEĞİ)**

Kamuran OKTAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa AGÂH

Bingöl – 2020

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ BELÂGATI BİLİM DALI

KUR'ÂN'I KERİM'DE BEDÎ' İLMİ
(YASİN SURESİ ÖRNEĞİ)

Kamuran OKTAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa AGÂH

Bingöl – 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	IV
TEZ KABUL VE ONAY.....	V
ÖNSÖZ	VI
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR.....	X
EKLER.....	XI
GİRİŞ	1
ANA HATLARIYLA BELÂGAT VE KUR'ÂN İ'CÂZİ	1
1.FESÂHAT.....	1
2.BELÂGAT	4
3.BELÂGATIN ALT DİSİPLİNLERİ.....	10
3.1.Me'ânî	10
3.2.Beyân	11
3.3.Bedî'	12
3.3.1. Bedî' İlminin İşâsı.....	13
3.3.2. Bedîyyât	18
3.3.3. Bedî' Sanatlarının Kategorize Edilmesi.....	19
4. ANA HATLARIYLA KUR'ÂN BELÂGATI VEİ'CÂZ	20
4.1. Belâgat İlminin Gelişmesini Sağlayan Etkenler	24
4.2. Belâgatın Dereceleri ve İ'câz	28
4.3. İ'câz İlminde Belâgat.....	29
4.4. Kur'ân'da Belâgat	30
BİRİNCİ BÖLÜM	33

YASİN SURESİNDE GEÇEN LAFIZLA İLGİLİ SÜSLEME SANATLARI

(المحسنات اللفظية)	33
1.1.Cinâs (الجناس)	34
1.1.1. Kalb-i Müstevî (القلب المستوفي).....	36
1.1.2. Cinâs-ı Müzeyyel (الجناس المذيل).....	38
1.1.3. Cinâs-ı İştikak (الجناس الاشتقاق).....	39
1.2. Seci‘ (السجع)	41
1.2.1. Mutarraf Seci‘ (السجع المطرف).....	42
1.2.2. Mütevâzî Seci‘ (السجع المتوازي).....	43
1.3. Reddü’l-‘Acüz ‘Ala’s-Sadr (ردالعجز على الصدر).....	46
1.4. Hüsn-i İbtidâ (حسن الابتداء).....	48
1.5. Hüsn-i İntihâ (حسن الانتهاء).....	50
İKİNCİ BÖLÜM.....	53
YASİN SURESİNDE GEÇEN MA‘NAYLA İLGİLİ SÜSLEME SANATLARI (المحسنات المعنوية)	53
2.1. Tıbâk (الطباق).....	54
2.1.1. Tıbâk-ı İcâb	54
2.1.2. Tıbâk-ı Selb.....	58
2.1.3. Tıbâk-ı Hâfî.....	60
2.1.4. İki İsim Arasında Tıbâk	63
2.1.5. İki Fiil Arasında Tıbâk	64
2.1.6. İsim ve Fil Arasında Tıbâk.....	65
2.2. Mukâbele (المقابلة)	67
2.3. Mürââtü’n-Nezîr (مراعاة النظر).....	68
2.4. Cem‘ (الجمع)	71
2.5. Mezheb-ı Kelâmî (المذهب الكلامي)	73
2.6. İftinân (الافتنان).....	75
2.7.YASİN SURESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	78

SONUÇ	83
KAYNAKÇA.....	85
ÖZGEÇMİŞ	88

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘*Kur’ân’ı Kerim’de Bedî’ İlmi Sanatı (Yasin Suresi Örneği)*’ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 2020

İmza

Kamuran OKTAY

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kamuran Oktay tarafından hazırlanan *Kur'ân'ı Kerim'de Bedî' İlmi Sanatı (Yasin Suresi Örneği)* başlıklı bu çalışma, 09.09.2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından [*Anabilim Dalının Adı*] Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : ..... İmza: .....

Danışman : ..... İmza: .....

Üye : ..... İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tarih boyunca insanlar bir diğerine bir şeyler ifade etmeye çalıştıklarında muhataplarına söylemeye çalıştıkları şeyi en güzel şekilde ifade etme gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu gayretleri neticesinde dillerde belli bir düzen, güzellik, tatlılık ve kulağa hoş gelen bir ahenk fark edilmiştir.

Allah (c.c.) bir millete peygamber göndermek istediğinde o halkın içinden dillerini bilen, söylediklerini düzgün ifade eden peygamberler göndermiştir. Hz. Musa, Firavun'u ikna etmek için kendisinden daha fasîh konuşan kardeşi Hz. Harun'u yanına alıp Firavun'a gitmeleri, dilin tebliğde yüklendiği misyonu ve önemi gösterir.

Allah (c.c.) gönderdiği peygamberlerin peygamberliğini teyit etmek için her peygambere bazı mu'cizeler vermiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed'e gönderdiği ilahi kitap olan Kur'ân'ı ise bir mu'cize olarak göndermiş ve bu kitabı kendisinin koruyacağına dair vaatte bulunmuştur.

Hicri ilk asırdan günümüze kadar Kur'ân üzerine yüzlerce tefsir, meâl, yazıldığı gibi; farklı çalışmalar, yorumlar, keşifler yapılmış ve hala yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri de Kur'ân'ın lafızları arasındaki tatlılık akıcılık ve fasihlik üzerinedir. Hadislerde genelde Kur'ân'ın özelde ise bazı surelerin faziletleri hakkında haberler vardır. Kur'ân'daki surelerin içerisinde ise daha fazla Yasin suresinin faziletleri hakkında haberler olduğu görülmektedir. Kur'ân'ın nüzulundan itibaren günümüze kadar Yasin suresine olan ilgi artarak devam etmektedir. Bu itibarla Yasin suresinin lafızları arasındaki münasebetlerin ve kulağa gelen hoşnağmelerin çözümlenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışmanın giriş bölümünde “Ana hatlarıyla belâgat ve Kur'ân i'câzı”, birinci bölümde “Yasin suresinde geçen lafızla ilgili süsleme sanatları” ve ikinci bölümde ise “Yasin suresinde geçen ma'nayla ilgili süsleme sanatları” şeklinde ele alındı.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mustafa ÂGAH'a; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen tmarkadaş ve hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

ÖZET

Kur'ân'ı Kerim'de Bedî' İلمي Sanatı (Yasin Suresi Örneği)

Belâgat ilmi sanatları kendi içinde me'ânî, beyân ve bedî' şeklinde üç ana bölüm olarak kategorize edilir. Bunlardan biri olan bedî' ilmi sanatı da kendi içinde lafzı ve ma'nayı güzelleştirici sanatlar olarak iki kısma ayrılır. Bedî' ilmi sanatları, muktezâyî hale uygun söylenen sözlerin kulağa hoş gelen, gönlün feraha kavuşmasını sağlayan bir ilim disiplinidir.

İlahî metin olan Kur'ân'ı Kerim tarih, edebiyat, sarf, nahiv vb. bir eser olmadığı gibi bir belâgat kitabı da değildir. Temel amacı beşere açık, net bir şekilde yol ve yöntem göstererek rehberlik etmesidir. Bunun yanında ilahî bir metin olması açısında, içinde beşerin güç ve kudretini zorlayan bazı söz sanatları da mevcuttur. Bu söz sanatlarından olan bedî' sanatının, tarihi seyir içinde var ola geldiği bu güne kadar ki kullanımının, muhassinât-ı lafziyye ve muhassinât-ı ma'neviyye kısımlarının, bedî' ilminin belâgattaki yerinin, belâgat ve Kur'ân ilişkisinin ve Kur'ân'ı Kerim'in Yasin suresindeki var olan kullanımlarını bulunup ana hatlarıyla tahlilleri yapıldı.

Hadislerin, Yasin suresinin faziletlerine işaret etmesinden dolayı, bu sure günümüzde diğer surelerden daha fazla okunmakta ve onunla amel etmeye özen gösterilmektedir. İşte bu doğrultuda, bu surenin diğer surelerden daha fazla anlaşılmasına, Arap dili ve belâgatı açısından incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Anahtar kelimler: Belâgat, Bedî', Sanat, Muhassinât, Yasin,

ABSTRACT

The art of Bedî 'in the Holy Quran: Case of Surah Yasin

The art science of rhetoric is subdivided into three broad categories as follows: me'ânî, beyân and bedî '. The latter which is the science of the art of bedî 'is also subdivided into two parts: the art of embellishing speech and the art of embellishing meaning. The art of bedî 'is a scientific discipline which makes it possible to make spoken words conform, pleasant to the ear and soothing to the heart.

The Holy Qur'an which is a divine text is neither a history book, nor a literary work, nor a book of syntax or grammar and in no case a work of rhetoric. Its main purpose is to guide man, showing him the way and the methods clearly and clearly. Being a divine text, the Koran contains certain figures of styles among which the art of Bedî 'which forces the power and the power of the man. Muhassinât-1 lafziyye and muhassinât-1 ma'neviyye which are the parts used of this art since always, the place of this art in rhetoric, its relationship with the Koran and rhetoic as well as its use in Sura Yasin have been listed and analyzed.

Because of its merits emphasized by the hadihts, Surah Yasin is more widely read today and more applied in worship than other Suras. It is in this perspective that it was necessary to examine this Surah in order to better understand it compared to others according to the Arabic language and rhetoric.

Keywords: Rhetoric, Bedî ', Art, Muhassinât, Yasin,

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

c.c. : Celle Celaluhu

yy. : Yüzyıl

a.mlf. : Aynı müellif

ö. : Ölüm

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

h. : Hicri

m. : Mîlâdi

s. : Sayfa

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

bkz. : Bakınız

hz. : Hazret

nşr. : Neşreden (tahkik eden)

y.y. : Yayın yeri yok

t.y. : Yayın tarihi yok

thk. : Tahkik eden

yay. : Yayınları

EKLER

Sayfa

Tablo-1: Yasin Suresinde Bulunan Lafızla İlgili Süsleme Sanatları.....52

Tablo-2: Yasin Suresinde Bulunan Ma'naıyla İlgili Süsleme Sanatları.....82

GİRİŞ

ANA HATLARIYLA BELÂĞAT VE KUR'ÂN İ'CÂZİ

İnsanlar söylemek istediklerini karşı tarafa aktarmak için bir takım yollara başvurmuşlar. Dile getirmek istediklerini bazen zahiren bazen de ma'nen söylemlerle gereksinimine ihtiyaç duymuşlar. Bununla birlikte muhataba bir şeyler aktarırken kelime ve cümlelerini yerli yerinde kullanmaya özen göstermişler. İşte bu ve benzeri nedenlerden dolayı güzel söz söyleme sanatı olan fesâhat ve belâğat kavramları gündeme gelmiştir.

1.FESÂHAT

Fesâhat, sözlükte açık seçik olma, ortaya koyma ve sütun üstünü kaplayan köpükten arınıp saf olması manasını ifade etmektedir. Sabah ortalık aydınlandığı zaman أَفْصَحَ الصُّبْحُ denilir.¹ Ayeti kerimede ise fesâhat kavramı şöyle geçmektedir:

وَأَحْيٰ هَازُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا²

Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür.

Belâğatçılara göre fesâhat; kelimedede, kelimede ve mütakellimde olan bir vasıftır. Sözün ses ve mana kusurlarından arınmış olmasıdır. Fâsih söz, manası kolay anlaşılabilir, rahat telaffuz edilen, dizimi mükemmel olansözdür.³ Fasih bir ifade için kelime/müfred, kelâm ve mütakellimde şu şartlar lazımdır:

---

¹ İbnü Manzûr, *Lisanü'l-'Arab*, Daru İhyâu't-Turâsi'l-'Arabîye Yayınları, Beyrût 1999, X, s. 261; Ahmet Matlûb, *Mu'cemu'l-Muştalâhâti'l-Belâğîyyeti ve Tetâvuruha*, Daru'l-'Arabîyye Yay., Lübnan-Beyrût 2006, III, s. 110; Muhammed Şaban 'Ulvanî- Nu'man Şaban 'Ulvanî, *Dirasatun Fi'l-belâğat'i-l-'Arabîyyeti Min Belâğatü'l-Kur'ân el-Me'ani el-Beyanel-Bedi'*, ed-Daru'l-'Arabîyye Yayınları, Kahire- Nasır 1998, s. 15.

² Kassas suresi, 28/34.

³ Celâlüddîn Muhammed bin Adurrahman el-Kazvîni el-Hâtîb, *Telhîsu'l-Misfîâh*, (nşr. Abdurrahman el-Berkûkî), Daru'l-Fikri'l-'Arabî Yay.,y.y. 1904, s. 24; Nusrettin Boelli, *Belâğat, Me'ani, Beyan, Bedi' İlimleri Arap Edebiyatı*, İfavYay., İstanbul 2017, s. 13-14.

Kelimenin fesâhatı: Bir kelimenin fasih olması için onda tenâfur-i hurûf, garâbet ve kiyasa aykırı olan kusurların olmaması gerekir.⁴

1.Tenâfur-i hurûf: Dilin söylemekte zorlandığı birbirine yakın olan harflerin gelmesinden olur.

عَدَائِرُهُ مُسْتَشْرِزَاتٌ إِلَى الْعُلَى⁵

Saçları yukarıya doğru kalkıktı

Bu beyitteki altı çizili olan مُسْتَشْرِزَاتٌ kelimesinde teleffuz olarak birbirine yakın olan seslerin aynı kelimedeki gelmesiyle teleffuz güçlüğü oluşturmaktadır. Bu nedenle kelime fasih sayılmamaktadır.

2.Garâbet: Yabancı/herkes tarafından bilinmeyen, isti‘malî çok az olan kelimelerin kullanılmasıdır.

وَفَاجِمًا وَمَرْسِنًا مُسْرَجًا⁶

Siyah saçı ve düzgün kılıcı gibi burnunu (hatırla).

Burada مُسْرَجًا kelimesinde garâbet vardır. Bu kelime ya “süreyc kılıcı” ya da “parlak kandil” manasında kullanılmıştır. İki manaya da muhtemeldir.⁷ Dolayısıyla bu kelimedeki garabet vardır.

3.Muhalefetu’l-Kiyâs: Kelimenin dil ve sarf kurallarına aykırı gelmesidir.⁸

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْأَجَلِّ⁹

Hamd yüce ve en celil olan Allah’a olsun.

Kural olarak burada altı çizili olan الْأَجَلِّ idğamlı/şeddeli olması gerekirken idğamsız/fekle getirilmiştir.¹⁰ Dolayısıyla burada fesâhata bir aykırılık vardır.

⁴ Celâlüddîn Muhammed bin Adurrahman el-Kazvînî el-Hâtîb, *Telhîsu’l-Misfîâh*, (nşr. Abdurrahman el-Berkûkî), Daru’l-Fikri’l-‘Arabî Yay.,y.y. 1904, s. 24.

⁵ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 24.

⁶ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 25.

⁷ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 25.

⁸ Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *Dirasatun Fi’l-belâgat’l-‘Arabîyyeti Min Belâgatı’l-Kur’ân el- Me’ani el-Beyanel- Bedî’*,ed-Daru’l-‘Arabîyye Yayınları, Kahire- Nasır 1998, s. 19.

⁹ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 25.

Kelâmın Fesâhatı: Bir kelâmın/cümleinin düzgün ve anlaşılır olması için Za‘fu’t-te’lif, tenâfuru’l-kelimât ve ta‘kitden hali olmasıyla lazım.

1.Za‘fu’t-te’lif: Kelâmın meşhûr olan nahiv kaidelerinin dışında gelmesiyle olur.

ضَرَبَ غَلَامُهُ زَيْدًا örneğinde görüldüğü gibi fâile bitişik olan zamir hem lafzen hemde rutbeten geri kalmıştır, bu da nahiv kurallarına aykırılık temsil etmektedir.¹¹

2.Tenâfuru’l-kelimât: Bir kelime tek başına kullanıldığında fasih dahi olasa, bir araya geldiklerinde dilde bir ağırlık oluşturuyor ise bu kelâm fasih olmaktan çıkar.

وَقَبْرِ حَرْبٍ مَكَانٍ يَنْقَرُ
وَلَيْسَ قَبْرٌ يَنْقَرُ حَرْبٍ يَنْقَرُ¹²

Harb'in kabri ıssız bir yerdedir.

Harb'in kabrinin yakınında hiçbir kabir de yoktur.

Şiirde altı çizili olan kelimelere bakıldığında tek başlarında telaffuz edilirken hiçbir zorluk yokken, bir arada okunduğunda ise dile bir ağırlı çökmektedir. Bu nedenle burada tenâfuru’l-kelimât vardır.

3. Ta‘kîd: Sözün herhangi bir engel nedeniyle anlaşılabilmesidir. Bu ya lafzen ya da ma‘nen olur¹³

Lafzen: Kelimelerin *orijinal*, edip ve şairlerin kullandıkları biçimde olmaması, yani her kelimenin yerli yerinde kullanılmamasıdır. Ferezdak (ö. 114/732)’in bir şiirinde şöyle geçmektedir:

وَمَا مِثْلُهُ فِي النَّاسِ إِلَّا مُمْلَكًا أَبُو أُمَّه حَيَّ أَبُوهُ يُقَارِبُهُ¹⁴

İnsanlar içinde padişah hariç onun gibisi yoktur.

O padişahın annesinin babası, onun da babasıdır (hiç kimse onu gibi olamaz).

Bu şiirinin normal hali şöyle olmalıydı:

¹⁰ Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 19.

¹¹ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 26; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 21.

¹² el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 26; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 20.

¹³ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁴ Ebû Ya‘kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-‘Ulûm*, (nşr. Na‘îm Zerzûr), Beyrut, Dârü'l-Kutubi'l-Hilmiyye, 1987, s. 416.

وَمَا مِثْلُهُ فِي النَّاسِ حَيٌّ يُعَارِئُهُ إِلَّا مَمْلُوكًا أَبُو أُمِّهِ أَبُوهُ

Bu şiire bakıldığında mubteda'-haber, sıfat-mavsûf ve müstesna ile müstesna minh arasına fasılalar konulmuş. Dolayısıyla lafzen bir problem vardır.

Ma'nen: Kelâmın bir engelden dolayı zahiren yanlış anlaşılmasıyla ilk anlamın dışında ikinci anlamın farklı karinelerle desteklenmeye ihtiyaç duyması vb. sebeplerden dolayı olur.¹⁵

سَأَ طَلَبُ بُعْدِ الدَّارِ عَنْكُمْ لِتَقْرُبُوا وَتَسْكُبَ عَيْنَايَ الدُّمْعَ لِتَحْمُدًا¹⁶

Yakın olasınız diye evimin sizleden uzak olmasını istiyorum.

Gözlerim bile donacağı için yaş akıtacak.

Üzüldüğü halde ağlayamamak kast edilirken “gözlerin donmasından”, burada şair ondan sevinci kast etmiştir.

Mütekellimin fesâhatı: Kişinin fasih bir sözle kendini ifade edebilme yetisidir, yani öyle bir meleke olmalı ki her zaman mütekellimde ayrılmaz bir bütün olarak kendini göstermelidir.¹⁷

Aslında fesâhat hakkında herkes bu şekilde hem fikir değildir. Belâgatın ilk dönemlerinde fesâhat bazen belâgatın yerinde de kullanıldığı da bilinmektedir. Nitekim Câhız (ö. 255/869) *el-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserinde fesâhat ve belâgat arasına kesin bir çizgi çizmemekle beraber ikisini aynı anlamada da kullanmıştır.¹⁸

2.BELÂGAT

Belâgat lafzı sözlükte varmak, sona ermek manasına gelmektedir. وَبَلَغًا بَلَغَ

يَبْلُغُ بُلُوغًا ibareleri ulaştı ve sona gelindi manasına gelmektedir. Herhangi bir kimse

¹⁵ Sa'deddin et-Teftâzânî, *Muhteseru'l-Me'anî*, Mektebetu Seyda Yay., Diyarbakır 20016, s. 25.

¹⁶ Sa'deddin et-Teftâzânî, *Muhteseru'l-Me'anî*, Mektebetu Seyda Yay., Diyarbakır 20016, s. 25; el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁷ Sa'deddin et-Teftâzânî, *Muhteseru'l-Me'anî*, Mektebetu Seyda Yay., Diyarbakır 20016, s. 27; el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁸ Ahmet Maflûb, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-Belâgiyyeti ve Te'tavvuruha*, Daru'l-'Arabiyye Yay., Lübnan-Beyrût 2006, III, s. 110.

maksadına ulaştığı zaman مُرَادُهُ بَلَغَ فَلَانَ مُرَادُهُ veya وَصَلَ إِلَى مُرَادِهِ şeklinde ifade edilir.¹⁹

Sözün fasih olamasıyla beraber aynı zamanda muktezây-ı hale/ yere ve zamana uygu olmasıdır.²⁰

Terim olarak belâgat; kast edilen doğru bir manayı, uygun olan güzel sözlerle aktarmaktır. Anlaşılır ve güzel konuşan adama بَلِيغٌ رَجُلٌ denir. Belâgat hem kelâmın/cümlenin hem de mütেকellimin vasfı olarak kullanılır.²¹ Fesahatin tanımında geçen son iki vasıftan müteşekkildir.²² Yani belâgatta kelâm ve mütেকellimin fesâhatı aranır.

Arap ve diğer halklar tarafından belâgat kavramı ile ilgili farklı tanıların yapıldığını el-Câhız'ın (ö. 255/869) *el-Beyân ve't-Tebyin*'i ile Ahmet Maflûb'un *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-Belâğiyeti ve Tetavvuruha* isimli eserlerde müşahede ediyoruz; lafzın manasına, ma'nasının da lafza uygun olup lafzın kulağa ulaşmaktan çok manasının kalbe ulaşması,²³ dile getirmek istenen düşüncelerin tekrarsız ve kimseden yardım almaksızın aktarılması,²⁴ belâgata belâgat denilmesinin bir diğer sebebi de söylenmek istenen düşüncenin son yeri ve safhası olan olan kalbe varması,²⁵ gibi anlamlar vermişler.

Kelâm ve mütেকellimin vasfı olan belâgat kavramına baktığımızda farklı tanımlar yapılmıştır. Bu farklı tanımların/yorumların yapılmış olması, aktarılması gereken sözlerin/mesajların en ince ayrıntısına kadar muhatap kitleye en güzel ve anlaşılır şekilde verilmesine ma'tufdur. Bu nedenledir ki Arap cahiliye şiirinde, Kur'ân'da, hadislerde, sahabe sözlerinde ve ilk asırdan günümüze dek aktarıla

¹⁹ İbnü Manzûr, *Lisanü'l-'Arab*, Daru l-Hyâu't-Turâsi'l-'Arabîye Yayınları, Beyrut 1999, I, s. 486; Maflûb, *a.g.e.*, I, s. 402.

²⁰ Kazvîni, *a.g.e.*, s. 33.

²¹ Muhammed Şaban 'Ulvanî- Nu'man Şaban 'Ulvanî, *Dirasatun Fi'l-belâgat'ı'l-'Arabîyyeti Min Belâğati'l-Kur'ân el-Me'ani el-Beyanel-Bedî'*, ed-Daru'l-'Arabîyye Yayınları, Kahire- Nasır 1998, s. 24.

²² Celâlüddîn Muhammed bin Adurrahman el-Kazvîni el-Hâtîb, *Telhîsu'l-Misfîh*, (nşr. Abdurrahman el-Berkûkî), Daru'l-Fikerü'l-'Arabî Yay., y.y. 1904. s. 24.

²³ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî, *el-Beyân ve't-Tebyin*, (thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hâncî Yay., Kâhire 1998, I, s. 115.

²⁴ Maflûb, *a.g.e.*, I, s. 403.

²⁵ Maflûb, *a.g.e.*, I, s. 403.

gelen kaynaklarda belâgat yani sözün müktezay-ı halı/yere ve zamanını üzerinde durulmuştur.

Lafzın ve ma‘nanın vasıflarına ulaşmasından dolayı kelâma belîğ denilir. Belâgat lafız ve ma‘nayı kapsar, dolayısıyla fesâhatten daha hasır. Kelâm hem fâsîh hem de belîğ olabilir, yalnız her fâsîh olan belîğ olamaz.²⁶

Linguistik ve retorik bilimleri yazıya dökülmeden önce, ihtiyaçlar doğrultusunda dilden dile, nesilden nesile sözlü olarak aktarıla gelmiş, daha sonra yavaş yavaş tekâmüledoğru yol alıp, yazıyla birlikte gelişme ve olgunlaşma dönemlerini tamamlamıştır. Ancak bu süreç hemen olup bitmemiştir. Belki binlerce sene devam etmiş ve söz konusu bu bilimlertoplum hayatında aktif olarak kullanılmasından, çeşitli tecrübe ve deneyimlerden geçmesinden sonra, ancak bu günkü olduğu haline gelebilmiştir. Bu sebeptendir ki; cahiliye Arap şiirlerini ve tarihlerini araştıran tarihçiler yedi askı olarak bilinen Mu‘allakatu’s-Seb‘a’nın hemen olgunlaşmadığını ve uzun bir tecrübeden sonra ancak o kıvama geldiğini belirtmişlerdir.²⁷

Diğer dil ve bilimlerin belli bir merhaleden geçmesi gibi, Arap dili ve belâgatı da zaman içerisinde belli merhalelerden geçerek, gelişim gösterip günümüze kadar gelmiştir.

Arap edebiyatında edebi tenkid şeklinde başlayn belâgat, Kur’ân’ı Kerimin i‘câzıyla birlikte hız kazanarak devam etmiştir. Edebi tenkit ve Kur’ân’ı Kerim’e hizmet etmek amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunları dört dönem şeklinde ele almak mümkündür.²⁸ Bu dönemleri ilmi bir disiplinle şu şekilde, özet olarak ele almak mümkündür:

Birinci dönem: Kur’ân-ı Kerim’in nüzulünden yaklaşık h. IV. yüzyıl sonlarına kadar devam eden belâgat çalışmaları dil, edebiyat, tefsir, edebi tenkit ve kelim ilimleri ile birlikte ele alınmış, bu dönemdeki asıl hedef ise Kur’ân’ın hakkıyla anlaşılması olmuştur.

---

²⁶ Maṭlûb, *a.g.e.*, I, s. 404.

²⁷ Mustafa Kırkız, *Arap Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2014, s. 17.

²⁸ Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, s. 381.

İlk başlarda her Arap'ın Kur'an'ı ve belâgatını rahatlıkla anladığı söylenemezse de belli bir kitle (başta şair ve edipler olmak üzere) Kur'an'ı ve belâgatını iyi anlamışlardır. Çünkü fâsîh Arapça konuşan Arap nesli başka milletlerle karışıp dillerinin fesih, beliğ ve akıcılığını kaybetmemişlerdi. Fakat yeni yetişen nesille Arap olmayıp Müslüman olan diğer milletler dinlerinin dili olan Arapçayı öğrenmek için yeni çalışmalar başlatmışlardır. Bu çalışmalar hicri V. yüzyıl sonlarına doğru tefsir ilmi içinde yeni bir ilim dalı olarak ortaya çıktı. Bu dönemde yetişen dilbilimci ve edebiyatçıların çoğu aynı zamanda tefsir âlimi idiler. Dolayısıyla bu dönemde yazılan tefsirler aynı zamanda belâgata dair ilk yazılan eserler arasında yerini alırlar.²⁹

İslâm'ın sınırlarının genişlemesiyle Arap olmayanların Araplarla iç içe yaşamaları sonucunda Arap dili edebiyatı ve gramerine ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu doğrultuda Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb'ı*, el-Câhiz'in (ö. 255/869) *el-Beyân ve't-Tebyîn*'i ve Müberred'in (ö. 285/898) *el-Kâmil*'i telif edilmiştir.

Ayniz zamanda bu dönemde edebi çalışmalarda kelime ile ma'na ilişkileri doğrultusunda eserler kaleme alınmıştır.³⁰ Bu dönemde belâgat konularını içeren eserlerde kaleme alınmıştır. Başlıcaları şunlardır:

Ebû Zeyd el-Kureşî'nin (ö. 170/787) *Cemheretü Eş'âri'l-'Arab*

Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ'nın (ö. 207/822) *Me'âni'l-Ḳur'ân*'ı

Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın (ö. 209/824) *Mecâzü'l-Ḳur'ân*, *İ'râbü'l-Ḳur'ân* ve *Me'âni'l-Ḳur'ân*

İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) *Te'vîlü Müşkili'l-Ḳur'ân*

Ebû İshâk ez-Zeccâc'ın (ö. 311/923) *İ'râbü'l-Ḳur'ân*'ı, *Me'âni'l-Ḳur'ân*

İbn Fâris'in (ö. 395/1004) *eş-Şâhibî'*

Şerîf er-Radî'nin (ö. 406/1015) *Telhîşü'l-Beyân fî Mecâzâtî'l-Ḳur'ân*

Bunların yanı sıra edebi tenkitle başlayan eserler de var, bunlar da şu şekildedir:

İbn Sellâm el-Cumahî'nin (ö. 231/846) *Ṭabaḳâtü Fuḩûli's-Şu'arâ'*

İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) *eş-Ş'ir ve's-Şu'arâ'*

İbnü'l-Mu'tezz'in (ö. 296/909) *Ṭabaḳâtü's-Şu'arâ'*

²⁹ Hulusi Kılıç, "Belâgat", *DİA*, İstanbul, 1992, V, s. 381.

³⁰ Bu dönemde yazılan eserler daha çok *Beyânu'l-Ḳur'ân*, *Me'âni'l-Ḳur'ân*, *İ'câzu'l-Ḳur'ân*, *Mecâzu'l-Ḳur'ân*, *Müşkilü'l-Ḳur'ân*, *İ'râbu'l-Ḳur'ân* gibi adlarla anılmıştır.

Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö. 356/967) *el-Eğānî*

Şiir tenkitinin yanında belâğatın da işlendiği eserlerin başlıcaları şunlardır:

Ebü'l-Abbas Sa'leb'in (ö. 291/904) *Ḳavâ'idü's-Şi'r*,

Nâşi el-Ekber'in (ö. 293/905) *Naḳdü's-Şi'r*,

İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/909) *el-Bedî'*,

İbn Tabâtabâ el-Alevî'nin (ö. 322/933) *İyârü's-Şi'r*,

Ebü Saîd es-Sîrâfî'nin (ö. 368/979) *Şan'atü's-Şi'r ve'l-Belâğa*

Bişr el-Âmidî'nin (ö. 371/981) *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-*

Buhtürî

Ebü'l-Hasan el-Cürcânî'nin (ö. 392/1002) *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve*

Husûmihî

Bu dönemde yapılan edebî vb. çalışmalarda Arap dilinde bir orjinlik ve sadelik hâkim olduğu müşahede edilmektedir.

İkinci dönem: Hicri IV. yüzyıl sonlarından hicri VIII. yüzyıl sonlarına doğru devam eden, belâğatın yavaş yavaş bir bilim disiplini haline geldiği, belâgat terimlerinin olgunlaşıp kendini gösterdiği ve bu dönemde yazılan eserlerde belâgat terimlerinin ön plana çıktığı dönemdir.

Bu dönemde yazılan başlıca eserler şunlardır:

Ebü Hilâl el-Askerî (ö. 395/1004) *Kitâbü's-Şinâ'ateyn*

İbn Reşîk (ö. 463/1070-71) *el-'Umde*

İbn Sinân el-Hafâcî (ö. 466/1073) *Sırrü'l-Feşâha*

Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078) *Delâ'ilü'l-İ'câz, Esrârü'l-Belâğa*

Ebü Tâhir Muhammed b. Haydar el-Bağdâdî (ö. 517/1123) *Ḳânûnü'l-*

Belâğa

Zemahşerî (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an Haḳâ'iki't-Tenzil*

Reşidüddin Vatvât'ın (ö. 573/1177) *Hadâ'ıku's-Sihr*

Fahredden er-Râzî (ö. 606/1209) *Nihâyetü'l-İcâz fî Dirâyeti'l-İ'câz*

Ebü Ya'küb es-Sekkâkî (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-'Ulüm*

Ziyâeddin İbnü'l-Esîr (ö. 637/1239) *el-Meşelü's-Sâ'ir*

İbn Ebü'l-İsba' el-Mısırî (ö. 654/1256) *Bedü'u'l-Ḳur'ân, et-Taḫrîrü't-*

Taḫbîr

Ḥatîb el-Ḳazvînî (ö.739/1338) *Telhîsü'l-Miftâh*

Yahyâ b. Hamza el-Alevî (ö. 749/1348) *Kitâbu't-Tırâz*

Üçüncü dönem: Hicri VIII. yüzyıl ortalarından hicri XIII. yüzyılın sonlarına kadar devam eden, diğer birçok bilim dallarında olduğu gibi bu dönemde belâgatta da bir duraklamanın olduğu dönemdir. Belâgat adına yapılan çalışmalar, Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unun üçüncü bölümünden faydalanarak Hatîb el-Kazvînî tarafından *Telhîşü'l-Miftâh*, adıyla düzenlenen kitap üzerine yazılan şerh, hâşiye ve ta'likat şeklinde olmuştur. Bu dönemde yapılan şerh ve hâşiyelerde dikkat çeken başka bir özellik de, kaleme alınan eserlerin konusu ne olursa olsun, müelliflerin kendilerine has terim ve deyimlere büyük önem verdikleri müşahede edilmektedir.³¹

Bu dönemde yazılan başlıca eserler şunlardır:

Ebû Hâmid Bahâuddîn es-Subkî (ö.773/1371) *'Arûsu'l-Efrâh fî şerhi Telhîşi'l-Miftâh*

et-Teftâzânî (ö.792/1390) *el-Muṭavvel, Muhtaşaru'l-Muṭavvel*

Seyyid Şerîf el-Curcânî (ö. 816/1413) *Havâşî's-Seyyid 'ale'l-Muṭavvel*

Ebû'l-Kâsım el-Leysî es-Semerqandî (ö. 888/1483) *Hâşiyetu Ebi'l-Kâsım el-Leysî es-Semerqandî 'ale'l-Muṭavvel*

Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî (ö. 1230/1815) *Hâşiye 'Alâ Muhtaşari'l-Me'ânî li's-Sa'd*

Bu dönemde belâgatla ilgili olan me'ani, beyân ve bedî' ilimleri aynı şekilde devam etmiştir. Ancak bedîyyât adıyla Hz. Peygamber'in methini konu edinen ve her beytinde en az bir bedî' sanatı kullanılan yeni bir nazım şekli ortaya çıkmıştır.

Dördüncü dönem: Hicri XIII. yüzyılın sonlarından devam eden ve günümüze kadar gelen, İslam toplumunun Batı ile temas kurmasından sonra belâgat ile ilgili yeni arayışların olduğu bir dönemdir. Bu dönemde yetişen belâgatçıların bir kısmı klasik tarzda çalışmalarını devam ettirirken, geri kalan diğer kısmı ise çalışmalarını Batı tarzına yakın modern şekilde devam ettirdiler. Bu dönemdeki belâgatçıların genel özelliği, önceki dönemlerde yazılan ve bu dönemde neşredilen metin, şerh ve hâşiyelerden faydalanarak kendi düşüncelerini ifade etmeleridir.

³¹ Hulusi Kılıç, "Belâgat", *DİA*, İstanbul, 1992, V, s.382.

Bu dönemde yazılan başlıca eserler şunlardır:

Hüseyin b. Ahmed el-Mersafî (ö. 1307/1889) *el-Vesîletü'l-Edebiyye ile'l-Ulûmi'l-'Arabiyye*

Ahmed el-Hâşimî (ö. 1362/1943) *Cevâhirü'l-Belâğa fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*

Ali el-Cârim (ö. 1881-1949) – Mustafa Emîn (ö.1914-1997) *el-Belâğatü'l-Vâziha*

Ahmed Hasan ez-Zeyyât (ö. 1885-1968) *Difâ' 'ani'l-Belâğa*

Emîn el-Hûlî (ö. 1895-1966) *Fennü'l-Kavl, el-Belâğa ve 'ilmü'n-Nefs*

Ahmed Mustafa el-Merâgî (ö. 1952), *'Ulümü'l-Belâğa*

Ĥabenneke el-Meydânî (ö. 2004) *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*

Tâmir Sellûm (ö. 2010) *'İlmu'l-Me'ânî*

Fazl Hasan Abbas (ö. 2011) *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ*

Sarf, nahiv, kelâm, vb. ilimler ilk başlarda varlığı çok hissedilmeyip, bunların çoğunun sonradan farkına varılıp geliştirildiği gibi, belâgat ilmi de ilk başlarda bir ilim dalı olarak yok iken, sonradan varlığı hissedilip geliştirilerek bir ilim dalı haline almıştır. Her varlıkta bir tekâmül evresi olduğu gibi, belâgatta da bir tekâmül evresi vardır. Bu evre gün gittikçe daha da olgunlaşmaktadır.

3.BELÂGATIN ALT DİSİPLİNLERİ

Diğer ilim dalları gibi belâgat ilmi de kendi içinde kategorilere ayrılır. Bu kategoriler ana hatlarıyla; me'ânî, beyân ve bizim de asıl konumuzla ilintili olan bedî' ilmidir.

3.1.Me'ânî

Me'ânî, belâgat ilminin temel üç bölümden biridir. Me'ânî kelimesi عني fiilinde türemiş, ma'nâ lafzının çoğulu olup sözlükte açığa çıkartmak, maksadı dile getirmek, güzel kelimeler, tefsîr te'vîl anlamındadır.³² Belâgat âlimi olan Kazvînî, *Telhîsu'l-Miftâh* adlı eserinde belâgati şöyle tarif ediyor:

³² İbnü Manzûr, *a.g.e.*, IX, s. 446; İbrahim Enis ve diğerleri, *el-Mu'cemu'l-Vesît*, Mektebetu'ş-Şurûku'd-Devliyye Yay., Mısır 2004, s. 633.

هُوَ عِلْمٌ يُعْرَفُ بِهِ أَحْوَالُ اللَّفْظِ الْعَرَبِيِّ الَّتِي بِهَا يُطَابِقُ مُتَّصَى الْحَالِ³³

Bu ilim, mukteza-yı hale (duruma ve yerine) göre dile getirilen Arapça sözlerin durumu, kendisi vasıtasıyla bilinen bir ilimdir.

Diğer bir ifadeyle me‘ânî ilmi durumun değişmesiyle sözlerin şekillerinin de değişmesidir. Me‘ânî ilminin kapsamı haber ve inşa³⁴ cümleleri hakkında olup haberin isnâdı, musned, musnedun ileyhin durumları, fiille ilgili durumları, kasr, inşâ’, fasıl, vasıl, îcâz, itnâb ve musâvât konularıyla ilgilenir.³⁵

Me‘ânî kelimesi ilk defa *Me‘ânî’-Şi’r* ve *Me‘ânî’l-Kur’ân* tarzındaki eserlerde görülmüştür. Şiir, nahiv ve kur’ân ilmi içinde sözlük anlamına yakın şekillerde farklı müellifler tarafında dillendirildiyse de terim anlamıyla birlikte ilmu’l-me‘ânî şeklinde es-Sekkâkî’yle birlikte bir ilim disiplini oldu.³⁶

3.2.Beyân

Sözlükte açık, fesîh olmak, açıklamak, anlaşılır hale getirmek, keşf etmek gibi mânalara gelen beyân³⁷ terim olarak ise belâgat âlimi olan Kazvîni ise *Telhîsu’l-Miftâh* adlı eserinde şöyle tarif ediyor:

هُوَ عِلْمٌ يُعْرَفُ بِهِ إِزَادُ الْمَعْنَى الْوَاحِدِ بِطَرِيقٍ مُخْتَلِفَةٍ فِي وُضُوحِ الدَّالَّةِ عَلَيْهِ³⁸

Bir manayı farklı söz ve usullerle anlatmayı öğreten, belirli usul ve kuralları olan bir ilimdir.

İfadelerdeki açıklık derecesi; o ifadenin hakikat, mecaz, teşbih, isti‘are ve kinaye olmasına göre değişir.³⁹ Beyân ilmi, bu ifadelerin hangisinin daha belîğ olduğuna

³³ Celâlüddîn Muhammed bin Adurrahman el-Kazvîni el-Hâtib, *Telhîsu’l-Misftâh*, (nşr. Abdurrahman el-Berkûkî), Daru’l-Fikerü’l-‘Arabî Yay.,y.y. 1904, s. 37; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*,s. 31.

³⁴ Bir sözü, söyleyen kişinin sözünde doğru yada değildir diyebildiğimiz ifadeye haber, doğru ya da yanlıştır diyemediğimiz ifadeye de inşâ’ denir. (el-Kazvîni *a.g.e.*, s. 37)

³⁵ Matlûb *a.g.e.*, III, s. 275; el-Kazvîni *a.g.e.*, s. 37-38.

³⁶ Matlûb *a.g.e.*, III, s. 277-78.

³⁷ İbnü Manzur, *lisanü’l-‘Arab*, Daru İhyâu’t-Turâsi’l-‘Arabîy Yayınları, Beyrut 1999, I, s. 563-564; Matlûb *a.g.e.*, I, s. 407. Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyan”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 22.

³⁸ Hatîb el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 235.

³⁹ Bolelli, *a.g.e.*, s. 33.

değindir, kelâmın birden fazla delaletine işaret ederek uygun olan ma‘nayı makûl lafzularla anlatma biçimidir.

Bir ayeti kerimde şöyle geçmektedir:

الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ⁴⁰

Rahman Kur‘ân‘ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyânı (düşünüp ifade etmeyi ve düşüncelerini açıklamayı) öğretti.

Beyân ilminin gayesi, duygu ve düşünceleri yerine ve zamanına uygun bir şekilde ifade edebilmek ve edebî eserleri daha iyi anlamaktır. Beyân ilmi, bir kelimenin gerçek anlamda kullanılması demek olan hakikat ile ilgilenmez. Ancak mecazın anlaşılabilmesi için hakikati anlamak gerekir ve bu sebeple hakikat da beyânın konuları arasında yer alır.⁴¹

Bu ilmin temellerini atan ilk şahıs Ebu ‘Ubeyde Ma‘mer b. el-Müsenna et-Temîmî olsa da (ö. 210/825) terim anlamına en yen yakın yaklaşan, onu *el-Beyân ve‘t-Tebyîn* adlı eseriyle kendi içinde taksim eden el-Câhız (ö. 255/869)’dır. İbnü‘l-Mu‘tez (ö. 296/909), Kudame bin Ca‘fer (ö. 337/948), Ebu Hilal el-‘Askerî (ö. 400/1009), İbn Raşık el-Kayrevanî (ö. 456/1064) ve Abdulkahir el-Cürcanî (ö. 471/1078-79) de bu ilmin gelişmesinde eserlerinde katkı yapan ve geliştiren ilim adamlarındandır.⁴²

3.3.Bedî‘

Bedî‘ kelimesi بَدَعَ fiilinden فَعِيلٌ kalıbında yapılan bir kipittir.⁴³ Sözlükte ortaya çıkararak, örneksiz ve modelsiz olarak bir şey icat eden, örneği ve modeli olmadan yaratılmış olan ilk şey anlamına gelmektedir.⁴⁴

Nitekim bir ayette şöyle geçmektedir:

⁴⁰ Rahman suresi, 55/1-4.

⁴¹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyan”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, s. 22.

⁴² Matlûb *a.g.e.*, I, s. 407; Bolelli, *a.g.e.*, s. 34.

⁴³ İbrahim Enis ve diğerleri, *el-Mu‘cemu‘l-Vesît*, Mektebetu‘ş-Şurûku‘d-Devliyye Yay., Mısır 2004, s. 43.

⁴⁴ İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, s. 341-342; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî‘”, *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320.

O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır.

Bu ayette bedî‘ kelimesi eşsiz, benzesiz bir şekilde yaratan, ilk icad eden anlamında Allah’ın bir sıfatı olarak geçtiği görülmektedir. Bir belâgat terimi olarak ise, belâgat âlimi olan Kazvînî *Telhîsu’l-Miftâh* adlı eserinde şöyle tarif ediyor:

هُوَ عِلْمٌ يُعْرَفُ بِهِ وَجُوهٌ تَحْسِينِ الْكَلَامِ بَعْدَ رِعَايَةِ الْمُطَابَقَةِ وَوُضُوحِ الدَّلَالَةِ⁴⁶

Bedî‘ sanatı, Yerine ve zamanına uygun sözlerin/ kelâmın lafız ve mana açısından makul ve aynı zamanda bir ahenge sahip lafız ve manalarının güzelleştirme yollarına ait bilgileri inceleyen bir ilimdir.

Başka bir ifadeyle bedî‘, edebî sanatlarla süslü olan ifadenin lafız bakımından kusursuz, ma‘na bakımından mâkul ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmanın usul ve kaidelerini inceleyen bir ilim dalıdır.⁴⁷ Bu uyum ve ahengin kelimedede (lafızda) olmasına el-muhassinât-ı lafziyye, ma‘nada olmasına da el-muhassina-ı ma‘neviyye sanatı olarak isimlendirilir.

3.3.1. Bedî‘ İlminin İşâsı

Arap dili ve belâgatı üç ana konudan oluşur. Bunlar me‘ânî, beyân ve bedî‘ ilimleridir. Konumuz bedî‘ ilmi ile ilintili olmasına binaen biz burada ana hatlarıyla bedî‘ ilmi ve gelişimini, bedî‘ imininde pay sahibi olan, belli çalışmalar yapan fikir ve ilim adamlarının bedî‘ ilmine yaptıkları başlıca çalışma ve eserlerinde ki taksimatları ele almayı uygun gördük.

Bedî‘ kelimesini ilk defa el-Câhız (ö. 255/869) *el-Beyan ve ’t-Tebyîn* adlı eserinde kullandığı görülmektedir. Bu kelimenin kendisinin bir buluşu değil

⁴⁵ Bakara suresi, 2/117

⁴⁶ Hatîb el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 347.

⁴⁷ Nasrullah Hacimüftüoğlu, “Bedî‘”, *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320.

şairlerin kullandığı bir kelime olduğunu söylemiş ve bedî‘ kelimesiyle şiirlerde geçen güzel mânaları kast etmiştir.⁴⁸

Bedî‘ ilminde ilk defa *Kitabu’l-Bedî‘* adlı müstakil bir eser yazan İbnü’l-Mu‘tez (ö. 296/908) ise eserinde bedî‘ ilminin sonraki belâgat ve şairlerin ortaya koyduğu yeni bir şey olmadığını aksine bu sanatların Kur‘ân-ı Kerim’de, hadisi şeriflerde, sahabe sözlerinde eski Arap şiirlerinde ve bedevilerin konuşmalarında zaten var olduğunu söyler.⁴⁹

İbnu’l-Mu‘tez kitabını isti‘âre, tecnîs, mutâbakât, redü a‘câizi’l-keâm âla mâ tekaddemehâ ve el-mezhebu’l-keâmî diye beş ana kısma ayırdıktan sonra, sözü ve şiiri güzelleştiren (mehâsinu’l-klâmî ve’ş-şi‘r) 13 sanatı daha eserine alır. Bunlar; iltifat, i‘tirâz, rücû‘, hüsnü’l-hurûc, te‘kidu’l-medh bimâ yuşbihu’z-zem, tecâhülü’l-‘ârif, el-hezlu’l-lezî yurâdü bihi’l-cidd, hüsnü’t-tazmîn, ta‘rîz ve el-kinâye, el-ifrât fi’s-sifât, hüsnü’t-teşbîh, lüzûmu mâ lâ yelzem ve hüsnü’l-ibtida sanatlarıdır.⁵⁰

İbnu’l-Mu‘tezin bu taksimatına bakıldığında bedî‘ ilminin diğer ilimlerden tam anlamıyla ayrılmadığı görülmektedir. Nitekim beyân ilmine ait olan isti‘âre, teşbih, kinâye, ta‘rîz gibi sanatlarla; me‘ânî ilminin konularına giren iltifât ve i‘tirâz sanatlarını da bedî‘ ilminin içinde ele aldığı görülmektedir.

İbu’l-Mu‘tez’in *Kitabu’l-Bedî‘* adlı eseri sonraki yapılan çalışmalarda referans olarak takip edilmiştir. Nitekim Kudâme bin Ca‘fer (ö. 337/948) *Nakdu’ş-Şi‘r* adlı eserinde İbnu’l-Mu‘tez’in zikrettiği bedî‘ sanatlarına 13 tane daha eklemiştir.⁵¹

İbu’l-Mu‘tez ve Kudâme bin Ca‘fer’den sonra belâgatın bedî‘ ilmine katkı yapan,⁵² belâgat sanatlarını bir kitapta toplanmasına yönelik olarak görülen ilk

⁴⁸ Ali Bulut, *Bedî‘ İlmi*, İfav Yay., İstanbul 2016, s. 27.

⁴⁹ Ebu’l-Abbas Abdullah İbnu’l-Mu‘tez, *Kitabu’l-Bedî‘*, Muessesetu’l-Kitâbu’s-Sekâfiyye Yay., Beyrut 2012, s. 9; Şevkî Dayf, *el-Belaga: Tetavvür ve Tarih*, Dârü’l-Ma‘ârif Yay., Kahire 1995, s. 358.

⁵⁰ İbnu’l-Mu‘tez, *a.g.e.*, s. 73-103.

⁵¹ Şevkî Dayf, *el-Belaga: Tetavvür ve Tarih*, Dârü’l-Ma‘ârif Yay., Kahire 1995, s. 358.

⁵² Dayf, *a.g.e.*, s. 358.

çalışma Ebû Hilal el-Askerî'nin (ö. 395/1005) *Kitâbu's-Sin'âteyn* adlı eseridir. Ebû Hilal el-Askerî bu eserinde me'ânî, beyân, bedî', ve diğer edebi sanatları dokuz kısımda incelemiş, otuz beş edebî sanat tesbit etmiş ve kendisinin de yeni altı sanat ilave ettiğini söylemiştir.⁵³

Endülüs'ün önde gelen belâgat âlimlerinden olan İbn Reşîk el-Kayravânî (ö. 456/1064), belâgatla ilgili alanlarda İbnu'l-Mukaff' (ö. 142/759), Müberrid (ö. 286/900), İbnu'l-Mu'tez gibi âlimlerden büyük oranda istifade etmişti ve *el-Umde fî Mehâsini'ş-Şi'r ve Edâbiha* adlı eserinde otuz beş bedî' sanatı zikreder. Ne varki bazı terimlerin adlandırılmasında ve açıklamasında diğer âlimlerden farklı davranır.⁵⁴

Yine Endülüs âlimi olan İbn Sina el-Hafâcî (ö. 466/1078) *Siru'l-Belâga* adlı eserinde fesâhatı beyân ve bedî' üsluplarıyla inceler. Üç bölüm şeklinde yazdığı bu eserin birinci bölümünde sadece kelimelerin fesâhatını, ikinci bölümünde cümlede kullanılan kelimelerin bir biriyle olan uyumunu ve son olarak da üçüncü bölümde kelimeleri mânâ açısından inceleyerek ele almıştır.⁵⁵ İbn Sina el-Hafâcî *Siru'l-Belâga* adlı eserinde en dikkat çeken özelliklerden biri kelimelerdeki lafız ve mânâ farkını ortaya koymasıdır. O bu ayrımla sonradan gelecek olan âlimlerin ortaya koyacakları lafzî ve ma'nevî süsleyiciler sanatının bir alt yapısını koyar.⁵⁶

Belâgat tarihi nazariyesinin en büyük âlimlerinden olan Abdulkâhir el-Cürcanî (ö. 471/1078) sonraki çalışmalara da örnek olabilecek *Delâilü'l-İ'câz ve Esrâru'l-Belâga* adında bu sahada iki temel eser bırakıyor. Müellif *Esrâru'l-Belâga* adlı eserinde cinâsla başladığı ve bu başlık altında seci'e de yer verdiği görülüyor. Burada bu sanatların güzelliğini ve etkileyciliğini sadece lafız ve ses

---

⁵³ Bulut, *a.g.e.*, s. 28.

⁵⁴ Dayf, *a.g.e.*, s. 358; Bulut, *a.g.e.*, s. 29.

⁵⁵ Bulut, *a.g.e.*, s. 29.

⁵⁶ İbn Ebi'l-İsba' el-Mısırî, *Bedî'u'l-Kur'ân*, (nşr. Hıfî Muhammed Şeref), Nehdet'l-Mısır Yay., Mısır 1957, s. 25

tekrarından ibaret olmadığını, bunlarla mânaların muhatabı etkiliyeceği şekilde zihindeki tertibine de dayandığını söyler.⁵⁷

Belâgat ilminde önemli bir yer edinen Zemaşerî (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an Hakikâtu't-Tenzil* adlı tefsirinde belâgat ile ilintili olan konuları işleyip ayetlerdeki edebî sanatları da incelemiştir. Zemaşerî beyân ve bedî' ilimlerindeki konulara Arapça'nın zevki selimine varmış biri olarak belâgatta yaptığı yorumlarla yeni bir delik açmıştır.⁵⁸

VI. (XII.) yüzyıl müelliflerinden olan Reşîdüddin Vatvât'ın (ö. 573/1177) *Hadâ'îku's-Sihr* adlı farsça eseri ile Arap kaynaklı bedî' sanatlarını Fars edebiyatına uygulamak isiyerek bu eserinde elli kadar edebî sanatı Arapça ve Farsça örneklerle anlatır. Ve yine bu asırda yetişen Üsâme b. Münkız (ö. 584/1188), *el-Bedî' fî Nakdi's-Şi'r* adını verdiği kitabında çoğunu bedî' sanatların meydana getirdiği doksan beş belâgat terimi toplamıştır.⁵⁹

VI. asrın başlarında Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209), Abdülkâhir el-Cürçânî'nin belâgat sahasındaki iki meşhur eserini *Nihâyetü'l-Îcâz fî Dirâyeti'l-Îcâz* adıyla olan eserini özetleyip Râzî'nin, Cürçânî'de bulunmayan bedî' sanatların büyük bir kısmını Vatvât'ın *Hadâ'îku's-Sihr* adlı eserinden naklettiği görülür. Hafâcî'nin ele aldığı lafız ve mâ'na güzellikleri Râzî'de daha belirgin bir şekil almıştır. Onun konuları çok ayrıntılı bölümlere ayırarak bedî' ilminin müstakil olarak ortaya çıkmasına öncülük ettiğini söylemek de mümkündür.⁶⁰

Aynı asırda yaşayan Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229) ise Abdülkâhir el-Cürçânî'nin güzel söz söyleme sanatına dair vazettiği felsefî ilkelere dayanarak, *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eseriyle, edebî sanatları mantıkî bir sistem dâhilinde gruplandırarak belâgatın bünyesinde bir bölüm sayılan bedî'e müstakil bir edebî

---

⁵⁷ Bulut, *a.g.e.*, s. 30.

⁵⁸ Bulut, *a.g.e.*, s. 31.

⁵⁹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Bedî'", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320-322; Bulut, *a.g.e.*, s. 31.

⁶⁰ Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Bedî'", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320-322.

sanat hüviyetini kazandırmıştır, *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserinde me'ânî ve beyândan sonra bedî' sanatlarını ele almıştır.⁶¹

Ahmed b.Yûsuf et-Tifşî (ö. 651/1253) *el-Bedî'* adında bir eser kaleme almış olup ismi geçen bu eserinde yetmiş çeşit sanatı ele almıştır.⁶²

Abdulvâhid b. Abdulkerîm ez-Zimlkânî (ö. 651/1253) ise *et-Tibyân fi İlmi'l-Beyân* adlı eserinde Abdulkâhir el-Cürcânî'nin *Delâilu'l-Î'câz*'ndaki kaideleri bir araya toplayıp, bunları başka kaynaklardan takviye yaparak, beyân ilminin öneminden ve bedî' sanatları ile î'câz konularından konuşmuştur.⁶³

İbn Ebü'l-İsba' el-Mısırî (ö. 654/1256) *Tahrîrü't-Taḥbîr* ve *Bedî'u'l-Ḳur'ân* adlı eserlerini kaleme alır. *Tahrîrü't-Taḥbîr* adlı eserinde, İbnü'l-Mu'tez'den zamanına kadar gelen bütün gelişmeleri göz önüne alarak konu ile ilgili kırka yakın eseri gözlemler, sonra kendisinin de ilâve ettiği otuz bir tür ile edebî sanatları 126'ya çıkarır.⁶⁴ Diğer eseri olan *Bedî'u'l-Ḳur'ân*, Bâkîllânî ile Cürcânî'nin görüşlerinin aksine Kur'ân-ı Kerîm'deki î'câzın bedî' sanatlarla da ortaya konulabileceğini iddia edip sadece âyetlerden misaller vererek bunu ispata çalışır. İbn Ebü'l-İsba' *Bedî'u'l-Ḳur'ân* adlı eserinde Kur'ân'da geçen 109 bedî' sanatını da ele alır. Müellif bu eseriyle îcâz ve itnâb gibi me'ânî konularına giren, isti'âre, teşbih, kinâye ve mecâz gibi beyân konularına giren sanatları bedî' sanatlarından saymıştır.⁶⁵

Bedreddin b. Mâlik (ö. 686/1287), ise Sekkâkî'nin me'ânî ve beyâna zeyil olarak gösterdiği ve tahsînü'l-keâm adıyla bildirdiği edebî sanatlar için ilk defa bedî' terimini kullanır. Nitekim *el-Miṣbâḥ* adlı eserinde bedî' sanatından

---

⁶¹ Dayf, *a.g.e.*, s. 359; Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Bedî'", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320-322

⁶² Bulut, *a.g.e.*, s. 33.

⁶³ Bulut, *a.g.e.*, s. 33.

⁶⁴ Dayf, *a.g.e.*, s. 359.

⁶⁵ Dayf, *a.g.e.*, s. 358; Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Bedî'", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320-322; Bulut, *a.g.e.*, s. 33.

bahsederken onu sadece lafız ve ma‘na cihetiyle sözü güzelleştirmede fesahatin tamamlayıcısı olarak dile getirir.⁶⁶

Hatîb el-Kazvînî (ö. 739/1338), belâgatta üçüncü sanat bedî‘ ilmidir, diyerek bedî‘i me‘ânî ve beyândan sonra gelen bir bölüm olarak ele alır, ve bu ilimi Hatîb el-Kazvînî’nin *Telhisu’l-Miftâh*’ında ma‘nayla ilgili süsleme sanatları (muhasinât-ı ma‘neviyye) ve lafzıla ilgili süsleme sanatları (muhasinât-ı lafziyye) olarak iki başlık şeklinde ele almış, günümüze kadarda bu sistem üzerine takip edilmiştir.⁶⁷

3.3.2. Bedîyyât

Bedî‘i sanatlar câhiliye döneminden beri kullanılmakla beraber onları ilk defa Abbâsî Halifesi İbnü’l-Mu‘tez bir ilim halinde tedvine çalıştı. Hicri VIII. (XIV.) yüzyıla kadar bedî‘e dair çeşitli isimlerle müstakil eserler yazıldığı gibi bu ilim meânî ve beyân ilimleri içinde de incelendiği görülmektedir.

Hicri VIII. yüzyılda bedî‘ sanatların yorumundan bedîyyât adıyla yeni bir sanat türü ortaya çıktı. Bedîyyât türünde ilk defa kimin şiir yazdığı tartışma konusu ise de yapılan araştırmalar bu türde ilk şiirin Safiyyüddin el-Hillî’ye (ö. 750/1349) ait olduğu görülmektedir.⁶⁸

Bedîyyât sanatı daha Hz. Peygamber hayatta iken Hassân b. Sâbit ve Kâ‘b b. Züheyr gibi şair sahâbîler tarafından başlatılmış, hicri ilk dönemden gelişerek günümüze kadar devam etmiştir. Ancak Hz. Peygamber’i methetmek için yazılan her kasideye bedîyye denmemiş, bu tür kasidelerde beyit sayısının en az elli olması, her beytin bedî‘i sanatlardan en az birini ihtiva etmesi, kasidenin basît bahriyle nazmedilmiş olması, redif harfinin (revî) kesreli mim olması gibi özellikler aranmıştır. Nitekim Bûsîrî’nin (ö. 694/1295) *Kaşîdetü’l-Bürde*’si bedî‘i sanatlar ihtiva etmediği için bedîyyâtтан sayılmamış, ancak VIII. (XIV.)

⁶⁶Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî‘”, *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320-322.

⁶⁷Hatîb el-Kazvînî, *a.g.e.*, 347; Bulut, *a.g.e.*, s. 35.

⁶⁸Dayf, *a.g.e.*, s. 358; Hulusi Kılıç, “Bedîyyât”, *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 323.

yüzyıldan sonra Hz. Peygamber için yazılan kasideler bu şartları haiz olduklarından onlara bedîyye adı verilmiştir.⁶⁹

Resûlullah (s.a.v.)'e olan muhabbet ve sevgiyi ifade etmek için yazılan ve bedîyyat türünde olması gereken şartları taşımayan kasidelere gelince, bunlara Türk edebiyatında na't, Arap edebiyatında ise medîh diye isimlendirilmektedir.⁷⁰

3.3.3. Bedî' Sanatlarının Kategorize Edilmesi

Bedî' sanatları ilk dönem eserlerinde muhassinât ve tehsînu'l-keîâm gibi isimlerle yer edinmektedir. Kullanılan ifadelerin akıcı, düzgün ve kulağa daha hoş gelmesi amacı taşıyan bu sanatlar genelde lafzî ve ma'nevî diye iki kısım olarak değerlendirilir. İfadeyi güzelleştiren sanatların sadece lafzıda olmasına el-muhassinât-ı lafziyye, ma'nada etki etmesine ise el-muhassinât-ı ma'neviyye olarak taksimatı yapılarak adlandırılmaktadır.

Gerçek anlamda lafza ve ma'naya güzellik katan sanatları bulup bir diğerdinden ayırmak zordur. Kullanılan kelime ve lafızların gerçek anlamda tam bir sınır koymak da zordur. Ancak tam anlamıyla onu kullanan kiş ya da kişiler ondan neyi kast etikleri tam anlamıyla bilebilir. Dolayısıyla lafza güzellik katan süsleme sanatlarıyla ma'naya güzellik katan süsleme sanatları diye bir diğerdinden ayırmak kimi müellifler tarafından uygun görülmemiştir.⁷¹ Lafza dair süsleme sanatlarında olan bazı bedî' sanatlar kimi müellifler tarafından ma'nayı güzelleştirici sanatlar olarak saymış ve kimisi tarafından da tam tersi bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bedî' sanatlar kendiliğinden oluşmayan lafzî ve ma'nayı güzelleştiren belâgatın ana omurhasından biridir. Bu sanat zorlanarak yapılmaz. Karşıdaki kişiye zorlama hissi veren bir ifade ne kadar sanattan yoksun ise zoraki bedî'i sanat icra etmek de o kadar sanattan yoksun olacaktır.

⁶⁹ Hulusi Kılıç, "Bedîyyât", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 323.

⁷⁰ Ali Bulut, *Bedî' İlmi*, İfav Yay., İstanbul 2016, s. 40.

⁷¹ Muhammed Berekât Hamdi Ebû Ali, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye fî Dav'i Menhecîn Mutekâmil*, Amman, Dâru'l-Beşîr, 1991, s. 59-60.

II. yüzyılda yaşamış şairlerin şiire getirdikleri yeni vecihi ifade etmek için kullandıkları bedî' kelimesi o dönemlerde Arap dilinde bir ifadeye güzellik ve ahenk kazandıran sanat anlamına gelmekteydi.⁷² Bedî' kavramı zaman içerisinde bir edebiyat terimi olarak görülmeye başlandı. Bunun asıl mimarı *Kitâbu'l-Bedî'* adlı eseri ile bu ilmin temel konularını ilk haliyle işleyerek örnekler veren, içerik olarak belâgatı kastetmekle birlikte bedî'i müstakil bir ilim olarak gören, kendi içinde bir sisteme oturtarak kapsamını belirleyen ve aynı zamanda bu disiplinin de kurucusu sayılan İbnu'l-Mu'tez (ö.296/909)'dir.⁷³ Bu ilmi kimi müellifler ilk başlarda eserlerinde me'ânî ve beyân ilimlerin yanında bir ilim disiplini olarak ele almadan onların birer zeyli olarak tasnif ettikleri görülür. İlk dönemlerde belâgattaki beyân ilmi ile uğraşan âlimler bedî' sanatını eserlerinde sona almış oldukları da bir gerçektir. Daha sonraki dönemlerde gelen âlimler ise bedî' ilmi sanatına birçok fayda katarak kimisi şiirler ve kimisi de kitaplar te'lif ettiler. Bu konuda İbnu'l-Mu'tez (ö.296/909) ilk defa *Kitabu'l-Bedî'* adlı bir eserle bir nevi çıkış açıyor.⁷⁴

4. ANA HATLARIYLA KUR'ÂN BELÂGATI VEİ'CÂZ

Dünyada ortaya çıkan düşünce akımlarının hemen hemen hepsinin temel hedefi bir şeyleri anlama ve anlamlandırma çabasıdır. İlahiyat bilimlerini meslek edinen araştırmacıların varmak istediği son hedef ise, Kur'ân'ı anlamak ve onun içindeki esrara vakıf olmaktır.

Tarihi seyir içinde baktığımızda çoğu şeyin yavaştan başlayarak bir tekâmüle doğru ilerlediğini müşahede etmekteyiz. Arap edebiyatında da durum bundan pek farksız değildir. Nitekim Arap edebiyatı da zaman seyri içerisinde giderek dallara (me'ânî, beyân, bedî'e) ayrılarak bağımsız bir hüviyet kazanmıştır. Arap edebiyatı bu hüviyetini daha çok Arap cahiliye şiirlerinden, Kur'ân'dan, hadislerden ve sahabe sözlerinden elde etmiştir. Kur'ân'ın ilâhî bir metin olmasına

⁷² Nasrullah Hacimüftüoğlu, "Bedî'", *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 320- 322.

⁷³ Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, İstanbul, I, s. 233.

⁷⁴ Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, s. 233-234.

binaen inzâlinde sonra bu hüviyet bir nevi Kur'ân'la bütünleşerek ayrılmaz bir parçası halini aldı.

İşte bütün bu nedenlerden dolayı Kur'ân'ın en küçük bir parçasından/ayetinden bile söz edildiğinde belâgat ve i'câzdan da söz edilmelidir. Hiç şüphesiz ki Kur'ân sadece bir belâgat ve icâz' kitabı değildir. Fakat söz sanatlarının da bir arada bulunduğu; lafızların kısa, delaletleri fazla, lafız ve manaların tam bir uyum ve aheng içinde olduğu ilahî bir metindir. Dolayısıyla biz burada Yasin suresinde belâgatın süsleme satarlarından söz ederken bunun yanında Kur'ân belâgatı ve i'câzı ilişkisinden de kelâm etmeliyiz. Bu nedenledir ki ana hatlarıyla kur'ân belâgatı ve i'câzı konularına da değinme ihtiyacını hissettik.

Allah'la insan arasında gerçekleşmiş olan bu kutsal metni anlamak için, ikisi arasındaki çift yönlü haberleşme ağını iyi kavramak gerekmektedir. Tefekkürle, Allah ile kul arasında sözsüz bir haberleşme şekli olduğu gibi, dil vasıtasıyla da sözlü haberleşme gerçekleşmiştir. Bilginlerin bu kutsal metin üzerine tefekkür etmeleriyle birlikte, sözlü haberleşmenin şifrelerini çözme, bu diyalogu anlama ve açıklama için meşakkatli ve değerli çalışmalar yaptıkları da görülmektedir. Tarih boyunca Kur'ân'ın temel kavramları, garipleri, mecaz, kinaye ve ta'rizleri, i'caz, nazım ve üslubu üzerinde günümüze dek sürüp gelen büyük çalışmaların yapıldığı müşahede edilir.⁷⁵

Belâgat ilmi, Kur'ân'a hizmet amacıyla, O'ndaki incelikleri daha iyi anlamak maksadıyla geliştirilen ve amaç olmaktan çok, araç olan bir ilimdir. Belâgatın farklı meslek erbabının anlayış seviyesine göre fitrî olarak insanlık için uygulana gelen bir sanat olduğu söylenebilir. Ancak Kur'ân'ın nüzulüyle, belâgat farklı bir mahiyet ve çok amaçlı bir gaye kazanmıştır.

Konuyla ilgili klasik ve modern kaynaklara bakıldığında, Kur'ân'ın nazil olduğu toplumda okuma yazma oranı düşük olduğundan dolayı, en değer verilen şeylerin başında şiir ve belâgat sanatının geldiği göze çarpmaktadır. Dillerini, tarihlerini, kültürlerini ve önemli gördükleri tüm konularını şiir ve belâgat ile

---

⁷⁵ Nasrullah Hacımuftuoğlu, "Belâgat İlimi ve Kur'an", Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi *Dergisi*, Cilt. 1, Sayı 1, Bayburt 2015, s. 9.

kayıt altına almaya çalışan o devirdeki toplumda, şiir ve belâgat sanatının ileri bir seviyede olduğu ve bunun için özel panayırlar düzenlendiği, şairlere çok değer verildiği aktarılmaktadır.⁷⁶

Şiir ve belâgatın zirvede olduğu bu dönemde Kur'ân nâzil olur ve tüm şairlere meydan okuyarak onları mu'arazaya (meydan okuyarak aynısını getirmeye) davet eder:

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَعْظَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

Yoksa “onu (Kur'an'ı) uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'an) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?”⁷⁷

İnkârcılara uzun mühlet verildi, cevap gelmedi. Asılsız uydurma şeyler dahi olsa belâgat açısından uygun olan on sure getirmeleri ile yetineceğinin söylenmesine rağmen mua'rizlardan tek ses çıkmadı. Ve başka bir ayette:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُوْرَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ⁷⁸

Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

Sözleriyle ne onların ne de kıyamete kadar gelecek kimselerin kısa bir sûre bile getiremeyeceğini onlara ve tüm insanlığa deklare etmiş ve onları cehennem

⁷⁶Nasrullah Hacımüftüoğlu, a.g.m., s. 10.

⁷⁷

⁷⁸ Hud suresi, 10/13-14.

ateşle de korkutarak tahrik etmiştir. Bu meydan okuma, edip ve şairleri hayrette bırakmakta, onların ve diğer insanların Kur'ân'a yönelmesine de aynı zamanda vesile olmaktadır.

Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde Araplar arasında أَبْلَغُ الْأَشْعَارِ أَكْذَبُهَا /*şairlerin en beliği, en fazla yalan taşıyandır* ölçüsü hâkim iken, Kur'ân'ın nüzülüyle birlikte bu anlayış tersine çevrilmiş ve tüm edebî özellikleri içeren bu kutsal metin aynı zamanda en doğruyu temsil etmiştir. Kur'ân'ı tüm insanlığa neşretme görevi kendisinde bulunan Hz. Muhammed ümmi olup, ilim ve fenleri, milletlerin hukuk ve kanunlarını öğrenmek için kimseden ders almadığı halde; tüm toplumun ihtiyaçlarını, eskilerin kıssalarını, salihlerin siyerlerini ve peygamberlerin sıfatlarını çarpıcı bir üslûpla beyan etmiş vemuhataplarında büyük şaşkınlıklar yaratmıştır.⁷⁹

Kur'ân, nâzil olduğu devrin edebiyat ustalarına bunun bir benzeri olabilecek belâgatlı bir anlatım getirmeleri konusunda meydan okuduğu ve cevap alamadığı gerçeğiyle birlikte, Kur'an'ın bu meydan okuması kıyamet gününe kadar devam edeceği gerçeğini de vermektedir.

Hicri II. asrın başlarından itibaren, Arap dili ve edebiyatı üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Arap dili ve üslubuyla vahyedilen Kur'ân, defalarca düşmanlarına meydan okumasına rağmen neden bir benzerinin getirilmediği sorusu, ancak Abbasîlerin ilk dönemlerindeki ilmi tartışmalarda hakettiği değeri aldı. Bu tartışma ve müzakerelerin ortamında bulunan tüm İslam düşünürleri Kur'ân'ın mu'cizeliğinde ittifak ettiler. Ne var ki bu mu'cizeliğin nereden kaynaklandığı sorusu, yeni ve büyük tartışmaları beraberinde getirdi. Bu tartışmalardan iki temel görüş ortaya çıktı.⁸⁰

a. Kur'ân'ın mu'cizeliği, kendi yapısında var olmasıdır; bunlar nazım, tertip, belâgat, üslup ve içerdiği özelliklerdir.

b. Kur'ân'ın mu'cizeliği kendi yapısında değil de dıştan bir etkiyle olmasıdır. Başka bir ifadeyle Kur'ân'ın mu'cizeliği nazım, tertip, belâgat ve içerdiği ile değil, şair, hatip ve ediplerin bir benzerinin getirilmesinin engellenmesidir. Bu

⁷⁹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 11.

⁸⁰ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 11.

görüş Kur'ân'ın i'cazı üzerindeki tartışmaların ilk dönemlerinde Mu'tezile düşüncesine sahip olan İbrahim en-Nezzâm (ö. 231/864) tarafından ortaya atılmıştır. Buna sarfe teorisi denir. Bu görüşün genel özeti şudur: "Allah; Arapları Kur'ân'a karşı koymaktan alıkoymuş, akıllarını çelmiş, edebi güç ve kudretlerini dumura uğratmış ve muarazada lazım olan her türlü bilgilerini kökünden kurutmuştur. Şayet böyle harici, yani Allah'ın dıştan bir müdahalesi olmasaydı, o günün edipleri Kur'ân'ın benzerini, hatta çok güzelini rahatça getirebilirlerdi. Bu dış müdahale sebebiyle Kur'ân, diğer mu'cizeler (yani hissi mu'cizeler) gibi bir mu'cize olmuştur. Kur'ân diğer semavi kitaplar gibi ilahi hükümleri bildirmek için gönderilen bir kitaptır. Yoksa bizzat peygamberliğin delili olsun diye gönderilmemiştir."⁸¹

4.1. Belâgat İlminin Gelişmesini Sağlayan Etkenler

Belâgat, farklı sanat ve kaideleri içeren, Kur'ân'ın i'cazındaki güzellik ve gizliliklerin sezilmesine vesile olan bir ilimdir.

Belâgat ilmi, uzun bir tekâmül seyri içinde edebî ilimler arasında kat ettiği mesafeye ve içerdiği konulara göre farklı isimlerle anılmıştır. Örneğin el-Cahız'da (ö.255/869) *Beyan ve Tebyin*, İbnu'l-Mu'tez'de (ö. 286/908) *Bedi'*, Kuddame bin Cahfer'de (ö. 337/498) şiir ve nesir kritiği, Ebu Hilal el-Askeri'de (ö. 400/1009'dan sonra) şiir ve nesir sanatı, İbn Sina el-Hafâcî'de (ö. 466/1073) Belâgatın sırları ve i'caz delilleri, Sa'duddin et-Teftazanî'de (ö. 792/1390) me'ânî, Taha Hüseyin'de (ö. 1889/1973) beyân, Emin el-Huli'de (1895/1966) söz tekniği, Seyyid Ahmed el-Haşimi'de (ö. 1878/1943) belâgat cevherleri ve Ahmet Mustafa el-Merâğ'de (1883/1952) belâgat ilimleri adlarıyla tanınmış ve gün yüzüne çıkmıştır.⁸²

Belâgat, İslamiyet öncesi (cahili dönemde) ve İslamiyet devrinde çeşitli kaynaklarda gelişip büyüyen bir ilimdir. Belâgat İslam döneminden önce bir ilim olarak değilse de, edip şair ve hatiplerde bir meleke olarak var olduğu

⁸¹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *İ'caz ve Belâgat Deyimleri*, Ekev Yayınları, Erzurum 2001, s. 130.

⁸² Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.* s. 17.

83 إِذَا دَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُكُمْ بِالسِّنَةِ حَدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ / *Korku gidince de ganimete karşı aşırı düşkünlük göstererek sizi keskin dillerle incitirler* bu ayette anlaşılmaktadır. Cahiliye devrinin edebi kaynakları şiir, hitabet ve darb-ı mesellerdir. İslamiyet öncesi Arap şairleri, şiirlerini Sûk-ı Ukâz panayırında eleştiri, yarış ve tefahür meydanına sürerlerdi. Şairler, şiirlerini Kureyş kabilelerinde şiir, belâgat ve fesâhatta otorite olarak bilinenlerin kritiklerine sunarlardı. Böylelikle şiiri daha fesih ve beliğ olanın şiirleri, Ka'be'nin duvarlarına asılmaya hak kazanırdı.⁸⁴

Cahiliye döneminin önemli kaynaklarının bir diğeri de darb-ı meseller, yani atasözleridir. Atasözleri lafız ve mana cihetiyle orta tabaka ile yüksek tabakanın aralarında dolaştırdıkları öz ve mana bakımından isabetli olan hikmetli sözlerdir.

İslamiyet devri belâgat kaynakları din, edebiyat ve yabancı kaynaklardan oluşur. Belâgat ilminin dini kaynağını başta Kur'ân ve hadisi şerifler olmak üzere müfessirler, kalamcılar ve usulcüler oluşturur.

Kur'ân, nazil olduğu toplumun diliyle inmiştir. Anlatımındaki Arap dili figürlerinin tamamı, Arap dili ve belâgatına uygun olup, o dilde var olan belâgî güzellikleri açık bir şekilde göstermektedir. Sonradan yazılan tefsirlerin çoğu, bir nevi Arap şiirlerini ölçü alıp ona göre yazılmıştır. Nitekim İbn Abbas'a (ö. 68/687) Kur'ân'dan herhangi bir kelimenin manası sorulduğunda, Arap şiirlerinde okuduğu beyitle cevap verir; “Kur'ân'dan bir şey okuyup da manasını anlayamazsanız, onu eski Arap şiirlerinde arayınız. Çünkü şiir Arapların bütün bilgilerini içine alan divanlardır” derdi.⁸⁵

Kur'ân'ın belâgat ilminin gelişmesindeki en büyük rolü, hiç şüphesiz ki tehatti, yani isteseler de Kur'ân'ın bir benzerini getiremeyecekleri meydan okuyuşu olmuştur. Kur'ân sıradan birilerine ya da bir topluma değil, fesâhat ve belâgatta en zirvede olan bir topluma inmiştir.

---

⁸³ Ahzab suresi, 33/18.

⁸⁴ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 18.

⁸⁵ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 18.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ⁸⁶

Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Kur'an bu ayetle kuşkuculara meydan okumuş, insanlık tarihinde benzeri görülmemiş fesâhat ve belâgatta zirvede olduğunu ilan etmiş ve içinde barındırdığı fesâhat ve belâgata dair bilgi ve üsluplara bir nevi İslam âlemini davet etmiştir. Bu sebeptendir ki müfessirler, kelimciler ve edipler tarafından Kur'an'ın belâgat, fesahat ve i'cazı üzerine birçok metin, şerh ve haşiyeler yazılmıştır.⁸⁷

Hadislerin belâgat ilminin gelişmesindeki rolü, Hz. Peygamber'in "kelimeler hazinesi bana verildi" sözüyle tespit edilmiştir. Böylece, az söz çok mana prensibi de ortaya konmuştur. Belâgatın omurgasını çizen sayısız hadislerin önemli özellikleri kısa ve öz olduğu gibi, laf cambazlığından, sokak jargonundan, garip kelimelerden uzak olup halkın anladığı dile uygun olmasıdır. Hadislerde kullanılan kelime ve cümleler her seviyede olan muhatap kitleye hitap eden ve rahatça anlaşılabilir yapıdadır. Dil ve belâgat kurallarına uygun olarak kullanılan kelimeler dile kolay geldiği gibi, kulağa da hoş gelen ahenkli bir uyuma sahiptir.

İslamiyet devri belâgat kaynakları arasında, dört halifenin siyasi ve dinî hutbelerini içeren ve kuşaktan kuşağa aktarılan vecizeli sözleri de yer almaktadır. Halifelerin hitabetlerinde göze çarpan en önemli unsur, bunların üslup, lafız ve mana yönünden Hz. Peygamberin söz ve üslubuna yakın bir aheng içerisinde olmasıdır.⁸⁸

İbn Abbası'nın, "Kur'an'daki garip kelimeleri Arap şiirinde arayınız"⁸⁹ sözleri, belâgatın bir ilim dalı olarak gelişmesinde katkısı olan müfessirlerin çalışmalarının önünü açmıştır. Böylelikle Kur'an'daki garip kelimelerin anlamları şiirlerde, Arap dili özelliklerinde; yani isti'are, kinaye, takdim ta'hir ve mecaz gibi

⁸⁶ Bakara suresi, 2/23.

⁸⁷ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 19.

⁸⁸ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 19.

⁸⁹ İbn Reşik el-Keyravanî, *el-Umde*, (nşr. M. Muhyiddin Abdulhamid), Beyrut 1972, cilt. I, s. 30.

söz sanatlarında aranmaya başlanmıştır. Bu sebeple, h. II. asırdan itibaren şiir ve dil üzerinde önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Dil ve anlatımın, Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasındaki önemini iyi kavramış olan müfessirler, ilk tefsir çalışmalarını dil ağırlıklı bir ekseninde yapmıştır. Dolayısıyla bu dönemde yazılan tefsirlere genellikle *Mecazu'l-Kur'an*, *M'ânîu'l-Kur'an* ve *Müşkilü'l-Kur'an* gibi isimler verilmiştir.

Hicri III. asrın sonlarından itibaren başlayan Kur'an ve belâgatına dair te'lifler daha çok kalamcı tefsirciler tarafından yapılmıştır.⁹⁰

Mecazu'l-Kur'an adıyla ilk eser Ebu Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna (ö.210/825) tarafından yazılmıştır. Yazar bu eserinde teşbih, isti'âre ve kinaye gibi belâgat konularına yer vererek; işlediği konuları bir dilbilimci yaklaşımla ele almış ve bu ilmin gelişmesine öncülük etmiştir. Ma'mer'in çağdaşı olan Zekeriyya Yahya el-Ferra (ö. 207/822), *Me'ânî'l-Kur'an* adında yazdığı tefsirinde irab ve terkibe ağırlık vererek, belâgat sanatına önemli katkılarda bulunmuştur.

Her ikisi de dilbilimci olan Mu'mer ve Ferra'nın, mecâz, garip, irab ve terkipten bahsetmek istedikleri ve ortaya koymaya çalıştıkları asıl olgu, Kur'an'ın belâgatı ve üslubudur. İbn Kuteybe (ö.276/889), te'lif ettiği *Te'vilü'l-Müşkilü'l-Kur'an* eserinde Kur'an'ın bir belâgat mucizesi olduğunu belirtmiş, bunu bilmek için de Arap dili ve kaidelerinin iyi kavranması gerektiğini açıklamış ve belâgat konularını ilk kategorize eden müellif olmuştur. İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/922) ise te'vil ve tefsir dönemlerini başlatarak, Kur'an'ın belâgatına ilişkin konulara daha çok yer vermiştir. Taberî'ye göre, Kur'an'ı diğer semavi kitaplardan daha üstün kılan şey, ondaki nazım ve te'liftir.

Söz söyleme sanatlarını yerinde ve belâgat kaidelerine uygun bir şekilde icra eden kalamcılar, hem Kur'an'la hem de Kur'an'ın belâgatıyla ilgili önemli eserler te'lif ederek belâgatın değerini göstermişler; diğer yandan da güzel ve beliğ söz söyleme sanatlarını gelecek kuşaklara aktararak, söz ve mana ustalığını onlara miras olarak bırakmışlardır.

---

⁹⁰ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 20.

İslam hukuk âlimlerinin daha doğru olanı saptamaya yönelik yazdıkları umum, husus, mutlak, mukayyet, emir, nehi gibi kavramlar, belâgat ilminin gelişmesi için önemli etkenler olmuştur. Belâgat ilminin gelişmesine katkı sağlayan diğer etkenler, edebiyat ve yabancı kaynaklardır. Ayrıca her milletin kendi edebiyatıyla belâgata katkı sunduğu söylenebilir.⁹¹ Belâgat ilmi ve disiplini gerçek anlamda Kur'ân'ın rehberliğinde öz kimliğine kavuşmuş, giderek kendisine has bir alan açarak farklı alt disiplinlere ayrılmıştır.

4.2. Belâgatın Dereceleri ve İ'câz

Belâgatın dereceleri sayılamayacak kadar çoktur. Belâgat ve dereceleri tıpkı bir ressamın resimlerinde gösterdiği inceliğe benzer. Aynı konu üzerinde çalışan ressamların, farklı renkler kullanarak yaratıcı bir ustalıkla birbirinden farklı güzellikte eserler ortaya çıkarmalarıyla; dil ve sözcükleri kullanarak edebî bir ustalıkla farklı söz sanatlarını icra etmek birbirinden farksızdır. Söz konusu bu farklılıkların hepsini tek tek incelemenin imkânsızlığına kanaat getiren âlimler, belâgatın alt ve üst sınırlarını tespit ederek, bu iki sınır arasında ele alınabileceğini ortaya koydular. Ali er-Rummânî'in (ö. 384/994) *en-Nüket* isimli eserinde yaptığı derecelendirmeyi, Fahrudin er-Râzî (ö. 606/1210), Yusuf es-Sekkâkî (ö. 626/1229) ve bu gruba bağlı diğer belâgatçılar da kabul etmiştir.

Söz edilen belâgat dereceleri:⁹²

- a. En yüksek taraf
- b. En düşük taraf
- c. Orta taraf; en yüksek tarafla en düşük taraf arasında kalan kısımdır. Bu derecelendirmeye göre belâgatın en yüksek tarafı ile ona yakın olan kısmı, i'caz derecesini oluşturup o da Kur'ân'daki i'caza, fesâhat ve belâgata mahsustur. İmam Suyutî'ye (ö.911/1505) göre i'caz derecesinin tabanı ile beşer belâgatının tavanı arsında Hz. Peygamberin hitabetindeki belâgat ve fesâhat yer alır. Hz. Peygamberin belâgatından sonra geriye kalan diğer beşer kelamı gelir. Hz. Peygamber'in kelamı ile en düşük diğer kelam arasındaki fark, gösterilemeyecek

---

⁹¹ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 22.

⁹² Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 30.

kadar çoktur. Yaratana ile yaratılan arasındaki fark ne ise, Kur'ân'ın i'cazı ile geri kalan beşer üslubu arasındaki fark da odur. Belli bir konu hakkında eser yazan ya da söz söyleyen edip veyahatîlerin üslupları doğal olarak birbirinden farklıdır. Fakat burada yapılması gereken şey, kişilerin bu konudaki maharetlerini ustalıkla sergileyebilmeleidir.

Söz söyleme sanatındaki en düşük taraf öyle bir seviyedir ki, biraz bu seviyenin altına inilse, tamamen belâgatın içinden çıkmış olur. Belâgatçılara göre böyle bir seviyede bulunup ses çıkartan insanlarla hayvanlar arasında bir fark yoktur.⁹³

4.3. İ'câz İlminde Belâgat

Sıradan beşerin kelimeleri halinde bile fesâhat ve belâgat üslupları olabiliyorken, i'cazla donanmış olan ilahi kitapta belâgat olması daha evladır. Kur'ân'ı Kerim incelendiğinde, onun her kelime ve cümlesinde belâgi bir üslup olduğu hemen farkedilecektir. Nitekim Yasin suresinin ele alındığı bu çalışmada, fesâhat ve belâgatla ilgili birçok örnekle karşılaşmış ve bunlar tezin ilgili bölümünde detaylı bir şekilde zikredilmiştir.

Kur'ân'ın i'cazı üzerine yapılan tartışmalar, hicri II. yüzyılın sonlarına doğru İslam âlimleri tarafında gündeme geldi. Bu dönemle birlikte, belâgatla ilgili tartışmalar da ortaya çıkmaya başladı.⁹⁴

Kur'ân'ın i'cazlarından sadece birine örnek olarak aşağıdaki ayet gösterilebilir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte uzay hakkında daha somut çalışmalar ortaya koyan bilim insanları, uzayda, her zaman gece gibi karanlık olan ve hiç güneş bulunmayan bir yer olduğunu keşfettiler.⁹⁵ Son yıllarda ortaya çıkarılan bu bilimsel gerçek, Kur'ân'ı Kerim tarafından şöyle ifade edilmiştir:

---

⁹³Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 31.

⁹⁴ Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.m.*, s. 31.

⁹⁵ es-Sâmarrâî, *a.g.e.*, s. 7.

Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan çıkarırız, bir de bakarsın karanlık içinde kalmışlardır.

Bu ayeti kerimede gündüz, yüzülen deriye benzetilerek, asıl olanın ise gece olduğu ima edilmektedir. Gündüz yüzülen deriye, gece de derisi üzerinden alınmış kurbanlık hayvana benzetilmiştir.⁹⁷ Derisi yüzülen canlı nasıl bütünüyle açık bir şekilde görülüyor ise, gündüz de gecenin içinden çekilip alındığı takdirde sadece gece kalır, tıpkı uzaydan güneşin alınmasıyla göğe karanlığın hâkim olması gibi. Bütün bunlar, aynı zamanda Kur'ân'ın i'cazının çeşitli şekillerde ortada olduğuna matufdur.

4.4. Kur'ân'da Belâgat

Kur'ân sadece bir isti'are ve belâgat kitabı değildir. Fakat bu söz sanatlarının da bir arada bulunduğu; lafızların kısa, delaletleri fazla, lafız ve manaların tam bir uyum ve aheng içinde olduğu ilahî bir metindir. İcazın (kısa ve öz) yapılması gerektiği yerde icaz, hazfin yapılması gerektiği yerde hazif, itnâbin (uzatma) yapılması gerektiği yerde itnâb, te'kidin yapılması gerektiği yerde te'kid, tekrarın yapılması gerektirdiği yerde de tekrar yaparak; mu'cizeli bir eser olduğunu ispat etmektedir. Eğer Kur'an bu üslupları ihtiva eden bir özellikte olmasaydı, i'cazlı (mu'cizeli) olduğunu ispat edemezdi.⁹⁸

Kur'ân'ın fesâhat ve belâgatlı üslubu, onun bütün yapısına şamil olan en büyük i'cazını oluşturmaktadır. Kur'ân'ın incelikleri üzerine araştırma yapanlar, ondaki belâgattan müteesir olup bunu kalplerinin derinliklerinde hissettikleri müşahede edilmektedir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki; günümüzde bilinen fesâhat ve belâgat ilminin kaide ve kuralları, Kur'ân'ın fesâhat, belâgat ve i'cazını

---

⁹⁶ Yâsîn suresi, 36/37.

⁹⁷ es-Sâmarrâî, *a.g.e.*, s. 8.

⁹⁸ Mustafa Sâdık er-Rafî'î, *İ'cazu'l-Kur'ân ve'l-Belâgatu'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kitabu'l-Arabîyy, Beyrut 1983, s. 258.

tam anlamıyla açıklamaktan acizdir. Bunlar bize Kur'ân'daki fesâhat belâgat ve i'cazı hakkında birer kolaylaştırıcı vasıta konumundadır.⁹⁹

Kur'ân'ın fesâhatı ve belâgatı üzerinde dururken, lafzın manadan veya mananın lafızdan üstünlüğünü kestirebilmek mümkün değildir. Bu biraz da kişilerin (muhatapların) anlama ve tedebbür etme seviyesi ile ilgili olup, aynı zamanda ruh ve beden gibi birbirine bağlı bir halde, birbirinden ayrılmayan ve birbirini tamamlayan unsurlardır.¹⁰⁰

Kur'ân'daki belâgat ve fesâhatı anlamayanlar ya da idrakleri anlamaktan uzak olan kişiler, Kur'ân'a bazı tenkitlerde bulunarak, Kur'ân'da çelişkilerin olduğunu ve yer yer tekrarların varid olduğunu dile getirerek onun sıradan bir kitap olduğunu iddia etmişlerdir. Aslında onların Kur'ân'a bu gibi tenkitlerde bulunmaları, kendi cahilliklerini göstermektedir.¹⁰¹ Çünkü Kur'ân'da çelişki gibi bir durumun asla söz konusu olmadığını, Kur'ân şöyle ifade etmektedir:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا¹⁰²

Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.

Kur'ân'daki tekrarlarda her hangi bir çelişki söz konusu olmadığı gibi, aksine kıssaların, edebi bir üslupla ve belâgat sanatlarıyla anlatıldığı görülmektedir.¹⁰³ Arap dili ve gramerine vakıf olan dilbilimciler, Kur'an'ın belâgatına yönelik yapılan tenkitlere karşı cevap mahiyetinde eserler kaleme almışlardır. Ebu Ubeyde'nin (ö.210/825) *Mecazu'l-Kur'ân'ı*, Kâdı Abdulcebbar'ın (ö.415/1024) *Tenzihu'l-Kur'ân ani'l-Metâin* adlı eserleri bunlardan sadece birkaçıdır.

⁹⁹ Turgay, *a.g.e.*, s. 184.

¹⁰⁰ Turgay, *a.g.e.*, s. 184.

¹⁰¹ Turgay, *a.g.e.*, s. 184.

¹⁰² Nisa suresi, 4/82.

¹⁰³ Turgay, *a.g.e.*, s. 185.

Hem Kur'ân'a yapılan saldırılara karşılık, hem de Kur'ân'daki fesâhat, belâgat ve üslup gibi söz sanatlarının bir arada bulunduğu bir ayeti örnek olarak inceleyelim:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَّمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ¹⁰⁴

Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî'ye oturdu ve Zalimler topluluğu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun! denildi.

Bu ayette lafızların akıcı, teleffuzun tatlı ve okuyuşun dile kolay gelen bir şekilde olduğu görülmektedir. Öyle ki, lafız ve mananın da birbirini yansıttığı hissedilmektedir. Bu ayeti kerime kendi içinde tam bir uyum ve ahenk gösterdiği gibi, kendinden önceki ve sonraki ayetlerle de tam bir uyum içindedir.¹⁰⁵

Zikrettiğimiz ayetteki قِيلَ (denildi) fiilinde cansız varlığa hitap olduğu için mecaz vardır. Meçhul olarak verilen bu fiilde failin yüceliğine işaret eder, o da Allah'tır.¹⁰⁶ Ardından yerin ve göğün verilen emre hemenitaat ettikleri görülmektedir. Burada yer ve gök akıllı insanlara benzetilerek teşbih sanatı kullanıldığı gibi, hiç mecaza gitmeden doğrudan Allah'ın dilediği varlığı dile getirerek, onunla konuşabildiği gerçeğini de arz etmektedir. Bir de bu ayette nida harflerinden en fazla kullanılan يَا edatı zikredilerek, yer ve göğün canlı olduğu hissi verilmek istenmiştir. Biraz daha dikkatli incelendiğinde yer, gök, nida edatı, su vb. diğer lafızlar hep tekil olarak kullanılmıştır. Bu da ayetin lafız ve ma'na açısından tam bir ahenk içinde olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁴ Hud suresi, 11/44.

¹⁰⁵Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Mifâhü'l-'Ulûm*, (nşr. Na'im Zerzûr), Beyrut, Dârü'l-Kutubi'l-Hilmiyye, 1987, s. 417; Turgay, *a.g.e.*, s. 186.

¹⁰⁶ Turgay, *a.g.e.*, s. 186.

BİRİNCİ BÖLÜM

YASİN SURESİNDE GEÇEN LAFIZLA İLGİLİ SÜSLEME

SANATLARI (المحسنات اللفظية)

Bedî‘ ilmi sanatları ana hatlarıyla iki kısma ayrılır. Lafza ait olan güzelliklere el- muhassinâtu’l-lafziyye, manaya ait olan güzelliklere de el- muhassinâtu’l-ma‘neviyye denir. Bunları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü muhasinât-ı lafziyyenin bir kısmında manaya dair, muhassinât-ı ma‘neviyyenin bir kısmında da lafza dair güzellikler vardır.¹⁰⁷

Muhassinât-ı lafziyyeye ait sanatların sayısı kimi eserlerde farklılık göstermektedir. Burada çoğu eserlerin ortak olarak yer verdiği Muhasssinât-ı lafziyye sanatlarından olan cinâs, seci‘, reddü’l-‘acûz ‘ala’-sadr, hüsn-i ibtidâ ve hüsn-i intihâ olan bu sanatları ana hatlarıyla burada ele alınacaktır.

Asıl konumuz olan “Kur’ân-ı Kerim’de bed’i‘ ilmi sanatları (Yasin suresi örneği) olmasına binaen Yasin suresinde geçen lafızla ilgili süslemem sanatlarından örnekler vermeden, başka eser ve müelliflerin aynı kavramla ilgili ayetlerden verdiği bir örnek zikredildikten sonra, hemen ardından Yasin suresinde geçen lafızla ilgili süsleme sanatları bulunup ele alınacaktır.

Bu bölümde, Yasin suresinde geçen lafızlarla ilgili süsleme sanatları ele alınacak olup, bu sanatın bulunduğu ayetler incelenip, sibak ve siyaka dikkat edilerek ayette verilmek istenen mesajla birlikte, lafız ve ayette muhatabın dikkatini çeken yön üzerinde de ayriyeten durulacaktır.

Yasin suresinde lafızla ilgili süsleme sanatlarından cinâsın türlerinden olan kalb-i müstevi cainâsı, cinas-ı müzeyyel, cinâs-ı iştikak; seci‘in türlerinden olan mutarraf seci‘ ve mütevâzî; reddü’l-‘acuz ‘ala’-sadır, hüsn-i ibtidâ ve son olarak da hüsn-i intihâ ile ilintili olan ayeti kerimeler üzerinde durulup, bunlar ele alınacaktır.

¹⁰⁷ Ali Bulut, *Bedî‘ İlmi*, İfav Yay., İstanbul 2016, s. 43.

1.1.Cinâs (الجناس)

Sözlükte *جانس* gibi *مجانسة* fiilinin mastarı olup iki şeyin birbirine benzemesi anlamına gelir.¹⁰⁸ Bir edebiyat terimi olarak ise; manaları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına cinâs denir.¹⁰⁹ Cinâslı iki kelime arasında, akıl yönünde birbirine uygun ve güzel karşılanması gerekir. Bunun faydası ise, bu edebi sanatta kullanılan lafızlar dinleyen kitlede ya da muhatapta, bunları dinleme arzusu uyandırmasıdır.¹¹⁰ Cinâs da kendi içinde tam, nakıs¹¹¹ ve cinâsın mülhakları olarak üç kısma ayrılır.¹¹²

Tam Cinâs: Vücut-i erba'a (dört yönden) denilen hareketler, neviler, sayılar ve düzen yönünde tam bir uyum içinde olan kelimelerden oluşur.¹¹³ Tam cinâs da kendi içinde farklı kısımlara ayrılır. Bunlar da mümâsil cinâs,¹¹⁴ müstevfî cinâs,¹¹⁵ ve cinâs-ı mürekkeb¹¹⁶ sanatlarıdır.

¹⁰⁸ İbn Manzûr, *lisanü'l-'Arab*, Daru İhyâu't-Turâsi'l-'Arabîy Yay., Beyrut 1999, VI, s. 43; Bolelli *a.g.e.*, s. 406.

¹⁰⁹ Bolelli *a.g.e.*, s. 406.

¹¹⁰ Abdulkahir el-Cürcanî, *Esraru'l-Belâga*, Daru'l-kutubu'l-'ilmiyye Yay., Beyrut-Lübnan 2001, s.16; Bolelli *a.g.e.*, s. 406.

¹¹¹ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 388; Bolelli *a.g.e.*, s. 406; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *el-Belâgatu'l-vaziha*, Mektebetu'l-İlmi'l-Hadis Yay., Kahire 2005, s. 321.

¹¹² Bolelli, *a.g.e.*, s. 427

¹¹³ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s.388; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 321; Bolelli, *a.g.e.*, s. 407.

¹¹⁴ İbarede neveleri (yani ismin isimle, fiilin fiile yapılması) bir ise buna cinâsî mümâsil denir. el-Kazvînî, *a.g.e.*, s.388.

¹¹⁵ İbarelerde neveleri (birinin isim diğerinin fiil veya edat olması) farklı ise buna da cinâsî müstevfa denir. El-Kazvînî, *a.g.e.*, s.388; Muhammed Şaban 'Ulvanî- Nu'man Şaban 'Ulvanî, *Dirasatun Fi'l-belâgat'l-'ArabîyyetiMin belâgati'l-kur'an el-me'ani el-beyan el-bedî'*, ed-Daru'l-'Arabîyye Yay., Kahire- Nasır 1998, s. 271.

¹¹⁶ Cinâslı kelimelerden her ikisi veya birisi iki veya daha fazla kelimelerden meydana gelirse buna cinâs-ı mürekkeb denir. el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 389; Mürekkeb cinâs da kendi arasında üç kısma ayrılır. Bunlar; İmaları ve okunuşları bir birine uyan lafızların bir araya gelmesiyle cinâs-i müteşabih (el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 389; Muhammed Şaban 'Ulvanî- Nu'man Şaban 'Ulvanî, *a.g.e.*, s. 274; Sa'deddin et-Teftâzânî, *Muhteseru'l-Me'ani*, Mektebetu Seyda Yay., Diyarbakır 20016, s. 362.), Benzer kelimelerin yazılışları farklı olursa cinâs-ı mefrûk olur. (el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 372; Bolelli, *a.g.e.*, s. 414; Muhammed Şaban 'Ulvanî- Nu'man Şaban 'Ulvanî, *a.g.e.*, s. 274; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 372.) ve Mürekkeb cinâs, İki kelimededen değil, bir lafzın tamamı

Nâkis cinâs: Cinâslı iki kelimenin lafızlarında tam cinâsta olması gereken dört benzerlikten (hareke, nevi, sayı ve düzenlerinden) biri eksik olursa nâkis cinâs olur.¹¹⁷ Bunlarda kendi aralarında farklı türlere ayrılırlar.¹¹⁸

Harflerin cinsinden farklılık arz eden cinâs, cinâs-ı müzâr,¹¹⁹ cinâsı lâhik,¹²⁰ harflerin sayısı yönüyle farklılık arz eden cinâs, cinâs-ı mutarraf,¹²¹ cinâs-ı müzeyyel,¹²² harflerin hareke, sükun, noktalamalarında farklılık arz edencinâs cinâs-ı muharref,¹²³ cinâs-ı musahhaf,¹²⁴ ve harflerin tertibinin (dizilişinin) farklılık arz etmesiyle meydana gelen cinas kalb-i küll,¹²⁵ kalb-i ba‘z,¹²⁶ kalb-i mücenneh,¹²⁷ kalb-i müstevidir.¹²⁸

---

ile başka iki lafzın parçalarından meydana gelirse buna da “cinâs-ı merfûv denir. Bolelli, *a.g.e.*, s. 415.

¹¹⁷ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 390; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 322; Bolelli, *a.g.e.*, s. 416.

¹¹⁸ Bolelli, *a.g.e.*, s. 416.

¹¹⁹ Harflerin mahreçleri birbirine yakın olursacinâs-ı müzârî olur. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 391; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 276; Bolelli, *a.g.e.*, 416.

¹²⁰ Cinâslı kelimelerin mahreçleri bir birine uzak olursa buna da cinâs-ı lâhik denir. Farklı olan harfler kelimenin başında ortasında ve sonunda da gelebilir. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 391; Bolelli, *a.g.e.*, s. 417; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 274; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 365.

¹²¹ Bu cinâs türü harflerin sayısından kaynaklanan, bazen başta, bazen ortada ve bazen de sonda olur. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 391; Bolelli, *a.g.e.*, s. 419.

¹²² Cinâslı kelimeler arasındaki fark birden fazla olursa buna da cinâs-ı müzeyyel denir. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 391; Bolelli, *a.g.e.*, s. 420; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, 364.

¹²³ Cinâslı kelimelerdeki farklılık, hareke ve sükunda olursa buna cinâs-ı muharref denir. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 389; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, 363; Bolelli, *a.g.e.*, s. 421.

¹²⁴ Cinâslı kelimelerde harflerin şekilleri aynı, noktaları farklı ise buna da cinâs-ı musahhaf denir. Bolelli, *a.g.e.*, s. 423.

¹²⁵ Cinâslı kelimenin harflerini tersinde okuduğumuzda ya da hepsini tersine çevirdiğimizde diğer kelimeyi oluşturuyorsa buna kalb-i kull cinâsı denir. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 391; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, 366; Bolelli, *a.g.e.*, s 425.

¹²⁶ Şayet kalib kelimenin harflerinin hepsinde değil de bazısında olursa buna da kalb-i ba‘z denir. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 392; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, 366; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 377.

¹²⁷ Cinâs-i kalb bulunan kelimelerden biri beytin başında diğeri de beytin sonunda gelirse kalb-i mücenneh olur. el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 392; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 366; Bolelli, *a.g.e.*, s. 427.

¹²⁸ Cinâslı ibareler, bir metninbaşından sonuna doğru, ya da sonundan başına doğru okunduğunda o metnin aynı harfleri ortaya çıkıyorsa, buna kalb-i müstevi denir. Bolelli, *a.g.e.*, s. 427.

Cinâsın mülhakları: Tam ve nâkis cinâs türlerinin dışında kalan ve türeme yoluyla oluşan cinâs kısmı da vardır. Buna da cinâsın mülhakları denir.¹²⁹ Cinâsın mülhakları cinâs-ı iştikak,¹³⁰ cinas-ı müeffak,¹³¹ cinâs-ı müzdevic,¹³² ve cinâs-ı müşabehe¹³³ sanatlarından meydana gelir.

Yapılan incilemeler sonucunda Yasin suresinde el-muhassinât-ı lafziyyenden olan kalb-i müstevî cinâsı, cinas-ı müzeyyel ile cinâs-ı iştikak sanatları olduğu görülmüştür.

1.1.1. Kalb-i Müstevî (القلب المستوفي)

Kalb-i müstevî cinâsına cinâs-ı müstevî ve mâ lâ yestehîlü bi'l-in'kâs isimleri de verilir.¹³⁴ Cinâslı ibareler, bir metnin başından sonuna doğru, ya da sonundan başına doğru okunduğunda o metnin aynı harfleri ortaya çıkıyorsa, buna kalb-i müstevî cinası denir.¹³⁵

Müddessir suresinden örnek:

136 وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ

Sadece rabbini yücelt.

Bu ayette altı çizili olan رَبِّكَ (Rabb) ile كَبِّرْ (yüceltmek) kelimelerine bakıldığında herhangi biri tersten okunduğunda diğerini karşılar şekilde olduğu görülmektedir.¹³⁷

¹²⁹ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 392; Bolelli, *a.g.e.*, s. 427.

¹³⁰ Cinâslı kelimelerin aynı harflerden türemesiyle oluşur. el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 392; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 366.

¹³¹ Cinâslı kelimelerin her ikisi de ikişer kelimedenden oluşursa, buna da “cinâs-ı müeffak” denir. Bolelli *a.g.e.*, s. 431.

¹³² Cinâslı kelimeler arasında fasıla olmadan arda arda gelmelerinde “cinâs-ı müzdevic” oluşur. Bolelli, *a.g.e.*, s. 432.

¹³³ Bu cinâs türü ise aynı kökten türemedikleri halde, aynı kökten gelmiş gibi görünen cinâs türü olup asılları farklı olmalıdır. el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 392; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 366; Bolelli *a.g.e.*, s. 433.

¹³⁴ Bulut, *a.g.s.*, s. 216.

¹³⁵ Bolelli, *a.g.e.*, s. 427.

¹³⁶ Müddessir, 74/3.

¹³⁷ Bulut, *a.g.s.*, s. 216.

Yasin suresinden örnek:

Bu cinâs türü Yasin suresinin 40'ıncı ayetinde şöyle geçtiği görülmektedir:

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ¹³⁸

Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.

Bu ayeti kerimede altı çizili olan *كُلٌّ* (her bir...) ile *فَلَكٍ* (yörünge) lafızlarındaki harfler aynı, aralarındaki fark biri baştan sona, diğeri de sondan başa doğru okunduğunda aynı kelimenin harfleri olduğu görülüyor.

Burada bir diğer önemli husus da, dikkatli bakıldığında bu iki lafz göz tarafından hemen algılanıp keşfediliyor olmasıdır.

Bu ayette geçen cinâslı sanata baktığımızda sadece lafza etki etmediğini bunun yanında mâna cihetiyle de ele aldığımızda, 37'inci ayetten 40'ıncı ayetin sonuna doğru cinâslı kelimelerin bulunduğu yere kadar gecedem, gündüzden, Ay'dan, Güneş'ten kısaca bahsedildiği görülür. Bu kevnî oluşumların birer ilahi ayet olduğunu vurguladıktan sonra, anılan ayetlerden bir özet mahiyetinden *كُلٌّ فِي*

فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (Her biri bir yörüngede yüzmektedir), cinâslı kelimelerden oluşan cümleyle, konu, lafzen pekiştirildiği gibi mânen de pekiştirilerek ifade edilmiştir. Bu da hiç şüphesiz ki Kur'ân-ın bir i'cazı olduğu gerçeğini göstermektedir.

Cinâslı kelimeler, muhatap kitleyi cezbederek dikkatleri İlâhi kelama çeker. Bununla birlikte, dinleyicilerin ma'nevî bir lezzet hissetmelerini sağlayarak okunan mesajı kulak vermelerine ve bunu içten kabullenmelerine vesile olur. Böylelikle muhataba büyük bir tesir ederek, verilmek istenen mesajı en güzel şekilde kabullendirir.¹³⁹

¹³⁸ Yasin suresi 36/40

¹³⁹ Abdulfettah Laşin, *el-Bedi' fi davi Esalibî el-Kur'an*, Daru'l el-Fikeru'l el-Arabî Yay., Kahire-Nasır 1999, s.158.

1.1.2. Cinâs-ı Müzeyyel (الجناس المذيل)

Buna cinâs- müreffel de denilmiştir. Birden çok harf fazlalığı sadece kelimenin sonunda olursa cinâs-ı müzeyyel olur.¹⁴⁰

Tâhâ suresinden Örnek:

وَانظُرْ إِلَىٰ إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا¹⁴¹

Hele şu ibadet edip durduğun ilâhına bak!

Bu ayette cinâs-ı müzeyyel altı çizili إِلَىٰ (...na)ve إِلَهِكَ (İlah) lafızları arasında meydana gelmiştir.¹⁴²

Yasin suresinden örnek:

Yasin suresinin bir ayetinde şöyle geçmektedir:

إِنَّا نَحْنُ نَحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ¹⁴³

Şüphesiz biz, ölüleri mutlaka diriltiriz. Onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz) bir bir kaydetmişizdir.

Bu ayeti kerimede nâkis cinâs türlerinden olan cinâs-ı müzeyyel, altı çizili olan نَحْنُ (biz) ile نَحْيِي (diriltmek)lafızları arasında vardır.¹⁴⁴ نَحْنُ (biz) ile نَحْيِي (diriltmek) lafızları arasında birden fazla farklılık olmasına binaen, nâkis cinâs türlerinden olan cinâs-ı müzeyyel kısmına dahil edilir.

¹⁴⁰ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 390-391; Bulut,a.g.e., s. 212; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, 364.

¹⁴¹ Tâhâ suresi, 20/97.

¹⁴² el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 391; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, 364.

¹⁴³ Yasin suresi, 36/12.

¹⁴⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Sâffetü't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'an-i el-Kerim Yay., Beyrut 1981, III, s.12.

Ayriyetten buradad dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da şudur: Fiil olan نُحْيِي (diriltmek) içinde نَحْنُ (biz) olan fâili müstetirdir. Bu nedenle burada نَحْنُ (biz) kelimesi iki defa geçtiği algılanır. Hem zahiren hemde gizliden geçen نَحْنُ (biz) kelimesi bize, ayette geçe cinâs sanatının göçlendirilmesinin yanında tam cinâs sanatını da çağrıştırmaktadır.

Bu ayette lafzen te'kid üzerine te'kid yapıldığı gibi ma'nen de bir tek'id olduğu görülür. *إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ* (Şüphesiz biz, ölüleri mutlaka diriltiriz.) ayetinde geçen cümleyle, Allah'tan başka birilerinin de ölüyü diriltebileceği vehmini ortadan kaldırmakla kalmayıp aynı zamanda ayetin devamında olan *وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا* (Onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta bir bir kaydetmişizdir.) diyerek Allah sadece diriltip ortalıkta bırakmadığını, bununla birlikte yapıp ettiklerini, geriye bıraktıklarını bilip her şeyi kayıt altına aldığını söyleyerek de ma'nen cümleyi tek'id etmiştir.

1.1.3. Cinâs-ı İştikak (الجناس الاشتقاق)

Cinâslı kelimelerin aynı harflerden türemesiyle oluşur.¹⁴⁵ Aynı zamanda Cinâs-ı İştikak, tam ve nâkis cinâs türlerinin dışından olup türeme yoluyla aynı kök harflerden oluşan cinâsın mülhaklarındandır.

Rum suresinden örnek:

فَأَنمِ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ¹⁴⁶

Sen yüzünü o dosdoğru yola, dine çevir.

Bu ayeti kerimede cinâs-ı İştikak *أَنمِ* (çevir) ve *قَيِّمِ* (dosdoğru) kelimeleri arasında olmuştur. Bu kelimeler aynı kökten türemiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 392; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 366.

¹⁴⁶ Rum surei, 30/47.

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresinin şu ayetlerinde cinâs-ı iştikâk sanatının geçtiği görülmektedir:

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ / قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِن ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ¹⁴⁸

Dediler ki: “Şüphesiz biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer vazgeçmezseniz, sizi mutlaka taşlarız ve bizim tarafımızdan size elem dolu bir azap dokunur.” Elçiler de, “Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz)? Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz” dediler.

Burada cinâs-ı iştikak altı çizili olan تَطَيَّرْنَا (uğursuzluk) ile طَائِرُكُمْ (bela) lafızları arasında vardır.¹⁴⁹ Burada ayriyetten cinaslı kelimelerden meydana gelen lafızlarda kalın harf olan ط (tâ) yı içinden barındırarak ses şiddetini artırarak muhatap kitleye mesajı iletmektedir. Bu da cinâsa sanatıyla birlikte ayete ayrı bir güzellik katmıştır.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ¹⁵⁰

Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik. Onlar, “Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz” dediler.

Bu ayeti kerimede cinâs-ı iştikak altı çizili olan أَرْسَلْنَا (göndermek) ile مُّرْسَلُونَ (elçi) lafızları arasında vardır.¹⁵¹

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِن بَعْدِهِ مِن جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ¹⁵²

¹⁴⁷ el-Kazvînî, a.g.e., s. 366.; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 366; Bolelli a.g.e., s. 428.

¹⁴⁸ Yasin suresi, 36/18-19.

¹⁴⁹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, s. 12.

¹⁵⁰ Yasin suresi, 36/14.

¹⁵¹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, s. 12

Kendisinden sonra kavmi üzerine (onları cezalandırmak için) gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecek de değildik.

Bu ayeti kerimede ise cinâsı iştikak altı çizili olan أَنْزَلْنَا (indirmek) ile مُنْزِلِينَ lafızları arasında vardır.¹⁵³

1.2. Seci' (السجع)

Seci' sözlükte; güvercin, kumru vb. kuşların nağmeli bir şekilde ötmesi, dişi devenin tek düze ve uzun sesler çıkararak inlemesi, bir şeyin düzgün olmasını kastetmek gibi anlamlara gelir.¹⁵⁴ Edebi bir sanat olarak ise seci', nesirde iki fasılanın son harflerinin bir birinin aynısı olmasıdır. Sekkakî'ye (ö. 626/1228) göre nesirde seci', şiirdeki kafiye gibidir.¹⁵⁵ Birçok belâgat âlimi Kur'ân-ı Kerimde geçen seci'li kelimler için seci' kavramını kullanmakta bir sakınca görmezken, bazı âlimler ise, Kur'ân'ı beşeri kelâmlardan ayırmak için seci' kavramı yerine fasıla kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir.¹⁵⁶ Edebiyatçıların çoğuna göre seci' yalnızca nesirde olur.¹⁵⁷ Seci' murassa,¹⁵⁸ mutarraf, mütevazî ve mütevazîn seci' olarak dört kısma ayrılır.

Yapılan çalışmalardan sonra Yasin suresinde mutarraf ve mütevâzi seci' türleri olduğu görülmektedir.

---

¹⁵² Yasin suresi, 36/28.

¹⁵³ Muhammed Emin b. Abdillâh el-Ûremî, *Tefsîru Hadâîku 'r-Revhi ve er-Reyhân fî Revâbî 'ulûmi 'l-Kur'ân*, Daru Tavkî'n-Necât Yayınları, Beyrut-Lübnan 2001, XXIV, s. 64.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, *lisanü'l-'Arab*, Daru İhyâu't-Turâsi'l-'Arabîy Yayınları, Beyrut 1999, VI, s.180.; Bulut, a.g.e., s.236.

¹⁵⁵ el-Kazvînî, a.g.e., s.397; Bolelli a.g.e., s. 447; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, a.g.e., s. 331.

¹⁵⁶ Bulut, a.g.e., s.237.

¹⁵⁷ Bolelli a.g.e., s. 447.

¹⁵⁸ Bir edebi terim olarak iki mısradaki olan kelimelerin kafiye ve vezinde birbirine denk olmasıdır. el-Kazvînî, a.g.e., s. 398; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 373; Bolelli a.g.e., s. 447.

1.2.1. Mutarraf Seci' (السجع المطرف)

Bir edebiyat terimi olarak mutarraf seci' vezinlerinde bir uyumsuzluk olmakla beraber fasılalarının sonundaki harflerde bir denkliğin bulunmasıdır.¹⁵⁹

Nuh suresinden örnek:

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا¹⁶⁰

Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa o sizi aşama aşama yaratmıştır.

Bu ayeti kerimede mutarraf seci' sanatı وَقَارًا (büyüklük) ve أَطْوَارًا (aşama aşama) kelimeleri arasında olmuştur.¹⁶¹

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresinde, dikkat edildiğinde birden fazla mutarraf seci' sanatı olduğu görülmektedir. Konuyu fazla uzatmamak namına Yasin suresinden birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

لُتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ / لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ¹⁶²

Kur'an, ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için indirilmiştir. Andolsun, onların çoğu üzerine o söz (azap) hak olmuştur. Artık onlar iman etmezler.

Dikkat ettiğimizde bu ayeti kerimelerde altı çizili olan غَافِلُونَ (gaflet) ve يُؤْمِنُونَ (iman etmemek) lafızlarının vezin yönünde farklı, fakat kafiye yönünde bir denklik içinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu iki kelime arasında muhassinatt-ı lafziyyeden olan mutarraf seci' sanatı vardır.

¹⁵⁹ el-Kazvîni, a.g.e., s.397; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 372; Bolelli a.g.e., s. 450.

¹⁶⁰ Nuh suresi, 71/13-14.

¹⁶¹ el-Kazvîni, a.g.e., s.373; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 373; Bulut, a.g.e., s. 240.

¹⁶² Yasin suresi36/6-7.

Bu ayette geçen mutarraf sec‘ sanatı zevki selimle sahip olan dinleyiciler/okuyucular tarafından hemen görülüp algılanmaktadır.

إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ/ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ/ وَمَاتَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِن آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ/ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ¹⁶³

Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir süreye kadar daha yaşasınlar diye kurtarılırlar. Onlara, “Önünüzde ve arkanızda olan şeylerden (dünya ve ahirette göreceğiniz azaplardan) sakının ki size merhamet edilsin” denildiğinde yüz çevirirler. Onlara Rablerinin âyetlerinden bir âyet gelmez ki ondan yüz çeviriyor olmasınlar. Onlara “Allah’ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harcayın” denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, “Allah’ın dilemiş olsakendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindediniz” derler.

Arda arda gelen bu ayetlerin fasılalarında (sonlarında) bulan حِينٍ (bir süre), تُرْحَمُونَ (merhamet etmek), مُعْرِضِينَ (yüz çevirmek) ve مُّبِينٍ (apaçık)kelimelerine baktığımızda tam bir vezin içinde olmayıp, kafiyelerde ise bir denklik olduğu görülmektedir.

Zevk-i selimle çabucak algılanabilen bu kelimelerde, muhassinat-ı lafziyyeden olan mutarraf seci‘ sanatı icra edilmiştir.

1.2.2. Mütevâzî Seci’ (السجع المتوازي)

Bir edebiyat terimi olarak mütevâzî seci’, fasıla ve vezinlerin bir birine uyumlu olmasıdır.¹⁶⁴

Ğaşiye suresinden örnek:

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ¹⁶⁵

¹⁶³ Yasin suresi, 36/44-47.

¹⁶⁴ el-Kazvîni, a.g.e., s.398; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 373; Bolelli a.g.e., s. 451.

Orada yüksek karyolalar ve önlerine konulmuş kâseler vardır.

Bu ayeti kerimede mütevâzî seci' sanatı مَرْفُوعَةٌ (yüksek) ve مَوْضُوعَةٌ (konmak/bırakmak) kelimeleri arasında olmuştur.¹⁶⁶

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresini incelediğimizde birden fazla mütevâzi seci'sanatı olduğu görülmektedir.

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ / وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ¹⁶⁷

Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidayete erdirilmiş kimselerdir. Hem ben, ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim. Oysa siz de yalnızca O'na döndürüleceksiniz.

Bu örnekte altı çizili olan مُهْتَدُونَ (hidayete ermek) ve تُرْجَعُونَ (döndürülmek) kelimeleri hem vezin hem de kafiye olarak tam bir ahenk içinde olup mütevâzi seci' sanatına örneklik teşkil etmektedir.

Aslında bu iki ayetten hemen önceki 19 ve 20'inci ayetlere baktığımızda:

قَالُوا طَائِفُكُمْ مَعَكُمْ أَيْنَ دُكْرُكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ( ) وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ¹⁶⁸

Elçiler de, Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz?). Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz dediler. Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: Ey kavmim! Bu elçilere uyun. sanki bu mütevâzi seci' sanatına bir ön hazırlık mahiyetinde burada مُسْرِفُونَ (aşırı gitmek) ile الْمُرْسَلِينَ (gönderilen/elçi) fasılayla bittiği de görülmektedir.

Bu da bize Kur'ân'ın, içinde sadece ses güzelliklerini barındırmadığını, bunun yanında beşeri mest edecek bir i'câzın da olduğunu göstermektedir.

¹⁶⁵ Ğaşiye suresi, 88/13-14.

¹⁶⁶ el-Kazvîni, a.g.e., s.393; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 373.

¹⁶⁷ Yasin suresi, 36/21-22.

¹⁶⁸ Yasin suresi, 36/19-20.

إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُونِ / قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ¹⁶⁹

“Şüphesiz ben sizin Rabbinize inandım. Gelin, beni dinleyin!” (Kavmi onu öldürdüğünde kendisine): “Cennete gir!” denildi. O da keşke kavmim durumumu bilseydi, dedi.

Bu ayeti kerimede mutevâzi seci‘ sanatı altı çizili olan فَاَسْمِعُونِ (dinlemek) ile يَعْلَمُونَ (bilmek) kelimeleri arasında meydana gelmiştir.

Ayrıyeten zikri geçen 25’inci ayetin manasından lafzına doğru da bir ön hazırlık olduğu görülmektedir. Nitekim bahsi geçen elçinin kedisine kulak verilmesini فَاَسْمِعُونِ (beni dinleyin) lafzıyla istemektedir. Bu da 25’inci ayetin kendi içinde bir uyumu olduğu gibi hemen ardından gelen mezkûr 26’ncı ayetin fasılasıyla da mutevâzi seci‘ sanatını oluşturarak lafız açısından başka bir ahengi de vermektedir.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ / وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ¹⁷⁰

Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah’ın takdiri (düzenlemesi)dir. Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur.

Burada da altı çizili olan الْعَلِيمِ (bilen) ile الْقَدِيمِ (kuru hurma dalı) kelimeleri arasında mütavâzî seci‘ sanatı bulunmaktadır.

وَدَلَّلْنَاَهَا هُمُ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ / وَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ أَفَلَا يَشْكُرُونَ¹⁷¹

Biz, o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir, bir kısmını da yerler. Onlar için bu hayvanlarda (daha pek çok) yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

Bu iki ayeti kerimedeki mütevâzî seci‘ sanatı, altı çizili olan يَأْكُلُونَ (yemek) ve يَشْكُرُونَ (şükretmek) kelimelerindedir.

¹⁶⁹ Yasin suresi, 36/25-26.

¹⁷⁰ Yasin suresi, 36/38-39.

¹⁷¹ Yasin suresi 36/72-73.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ / قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ

عَلِيمٌ¹⁷²

Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek? De ki: Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir.

Son vermiş olduğumuz örnekte ise mütevâzî seci‘ sanatı altı çizili olan رَمِيمٌ (çürük) ve عَلِيمٌ (bilen) kelimeleri arasında bulunmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim Hz. Peygambere tedrici olarak bir kısmı Mekke’de, bir kısmı da Medine’de olmak üzere toplam 23 sene zarfında inmiştir. Kur’ân’ın ilk muhatapları, Mekke’deki fesâhat ve belâgatta ileri düzeyde olan Arap şairleriydi. Kur’ân onlara bir yanda tevhid inancını verirken, diğer yandan da Hz.Muhammed’e indirilen kitabın belâgat ve fesâhata ne kadar ilerde olduğunu göstererek onların Kur’ân karşısında fesâhat ve belâgatta ne kadar düşük seviyede olduğu mesajını veriyordu. Dolayısıyla o dönem (Mekke dönemi) inen ayetler Medeni ayetlere göre daha kısa, öz ve belîğdir. Buna binaen ele aldığımız Yasin suresinin Mekki olmasıyla, içinde daha fazla seci‘ sanatı barındırdığını söyleyebiliriz.

Yukarda Yasin suresinde ele aldığımız ayetlere baktığımızda, kelimelerinin eşit, nağmelerinin ince, lafızlarının kısa, manalarının yeterli, vezinlerinin tam ve bir musikî ölçüde olduğu görülmektedir.¹⁷³ İşte bu vb. diğer Mekkî ayetler bize Kur’ân’ın ne kadar fasîh ve belîğ olduğunu açıkladığı gibi aynı zamanda içinde lafzî söz sanatlarının da olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

1.3. Reddü’l-‘Acüz ‘Ala’s-Sadr (ردالعجز على الصدر)

‘Acüz, şiirde bir mısranın ikinci yarısının, nesirde fıkranın son cümlesinin adıdır. Mısranın ilk yarısı veya fıkranın ilk cümlesi ise sadrı teşkil eder.¹⁷⁴Terim

¹⁷² Yasin suresi, 36/78-79.

¹⁷³ Lâşin, a.g.e., s.128.

¹⁷⁴ Bolelli a.g.e., s. 455.

olarak reddü'l-'acüz 'ala's-sadr; lafız ve mana açısından aynı olan veya lafızları aynı manaları farklı olan ya da bunlara benzeyen lafız, beytin birinci ve ikinci mısralarında getirmektedir. Bununla birlikte, nesirde paragrafın ilk ve son cümlelerinde aynı lafız getirmek olarak da tanımlanmaktadır.¹⁷⁵

Ahzâb suresinden örnek:

وَتَحْشَى النَّاسَ وَاللَّهَ أَحَقُّ أَنْ تَحْشَاهُ¹⁷⁶

İnsanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekimene Allah daha lâyıktır. Burada reddü'l-'acüz 'ala's-sadr sanatı تَحْشَى (çekinmek) ve تَحْشَاهُ lafızları arasındadır.

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresinde bulunan reddü'l-'acüz 'ala's-sadr sanatı şu ayetlerde geçtiği görülmektedir:

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِتَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ¹⁷⁷

Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik. Onlar, Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz dediler.

Bu ayeti kerimede ilk gelen altı çizili أَرْسَلْنَا (göndermek) fiiliyle, ikinci ve sonda gelen altı çizili مُرْسَلُونَ (elçi) ismi aynı kökten gelmektedirler. Dolayısıyla altı çizili olan أَرْسَلْنَا ile مُرْسَلُونَ lafızları arasında reddü'l-'acüz 'ala's-sadr sanatı vardır.

Burada zikrettiğimiz Reddü'l-'acüz 'ala's-sadr örneği, ayeti kerimede anılan inkârcıların, inkârlarında ne kadar ileri gittiğini öncelikle lafzen vurgular. Ardından da, gönderilen peygamberleri resul terimiyle te'kid ederek, bir nevi

¹⁷⁵ el-Kazvîni, a.g.e., s.392-93; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 373; Bolelli a.g.e., s. 455.

¹⁷⁶ Ahzâb suresi, 33/37.

¹⁷⁷ Yasin suresi, 36/14.

Allah'ın elçilerine inanmaktan başka bir çıkar yol olmadığını göstererek ayeti vurgular.

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ¹⁷⁸

Kendisinden sonra kavmi üzerine (onları cezalandırmak için) gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecek de değildik.

Bu ayeti kerimede ilk gelen altı çizili أَنْزَلْنَا (indirmek) fiiliyle, ikinci ve sonda gelen altı çizili مُنْزِلِينَ ismi aynı kökten olup, bunlarda reddü'l-'acuz 'ala's-sadr sanatı vardır.

Burada zikrettiğimiz reddü'l-'acuz 'ala's-sadr örneğinde, ayeti kerimede aynı kelimeyi tekrar etmekle lâfzen güçlendiriyor. Bunun yanında bu ayetin önceki ve sonraki ayetlerle değerlendirildiğinde bahsi geçen şahsın (Habibi Neccar) kavmi, onu öldürmekle ardında o millete Allah'ın gökten ordular indirmeyeceğini, bilakis "inzal" kavramını kullanmakla başlarına bir bela geleceğini ima ediyor. Böylelikle sonraki ayette korkunç bir sesle yok olup gittiğini haber veriyor.

1.4. Hüsn-i İbtidâ (حسن الابتداء)

Belâgat âlimleri, bir konuşmacının iyi ve etkili konuşması için, konuşmasının başında hüsn-i ibtidâ, ortasında hüsn-i tahallus ve sonunda hüsn-i intihâ olmak üzere toplam üç yerde konuşmalarına (sözlerine) dikkat ettiği müddetçe, onun konu bütünlüğünü sağlamış olacağını söyler. Ve bu hususlarda dikkat eden kişi, lafız ve ma'nâ yönünden sözüne güzellik katıp, dinleyiciyi canlı tutmak suretiyle onu daha etkili bir hale yönlendirdiği için sözlerinde başarılı olmuş demektir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Yasin suresi, 36/28.

¹⁷⁹ el-Kazvîni, a.g.e.,s. 429; et-Teftezanî, a.g.e., s. 400; Bulut, a.g.e. s.301.

Bir hatibin konuşmasına, bir müellifin eserine, bir şairin şiirine başlarken kulağa tatlı, hoş, gelen; dile ağır gelmeyen, kapalılıktan uzak, anlamı düzgün ve ortama uygun sözlerle iyi bir başlangıç yapmasına hüsn-i ibtida denir.¹⁸⁰

Kur'ân-ı Kerimde hüsn-i ibtidânın en güzel örnekleri, fevatihu's-suver olarak adlandırılan Kur'ân-ı Kerim surelerinin başlangıçlarıdır. Kur'ân-ı Kerim surelerin başlangıçlarını Allah'a övgü, tesbih, hurûf-i mukattaa, nidâ, haber cümleleri, yemin, şart, emir, soru ve ta'lil olarak on maddede toplamak mümkündür.¹⁸¹

Rahmân suresinden örnek:

الرَّحْمٰنُ / عَلَّمَ الْقُرْآنَ / خَلَقَ الْإِنْسَانَ / عَلَّمَهُ الْبَيَانَ¹⁸²

Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti.

Bu sure Allah'ın isimlerinden biriyle başladığı gibi aynı zamanda Allahın isimlerinden biriyle gelen tek suredir.¹⁸³

Yasin suresinden örnek:

Asıl konumuz olan Yasin suresinde, ilk ayet hurûf-i mukattaa ile başlamış olup burada hüsn-i ibtidâ sanatı icra edilmiştir.

يس/Yâ Sîn,¹⁸⁴Kur'ân-ı Kerim'de yirmi dokuz sûrenin başında yer alan bu gibi harflere “Hurûf-u mukattaa” veya “Mukatta'ât” (Arap alfabesindeki adlarıyla, tek tek okunan harfler) harfleri denir. Anlamlarını kesin olarak bilmediğimiz bu harfler üzerinde tefsir bilginleri çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Bunlar arasında, bu

¹⁸⁰ Bulut, a.g.e. s.301.

¹⁸¹ Bulut, a.g.e. s.302.

¹⁸² Rahman suresi 55/1-4.

¹⁸³ Bulut, a.g.e. s.304.

¹⁸⁴ Yasin suresi, 36/1.

harflerin başında bulunduğu sûrenin adı, ya da Allah Teâlâ ile Hz.Peygamber arasında birer şifre olduğu görüşleri ağırlık kazanmıştır.¹⁸⁵

Bu ve buna benzer hurûf-u mukattaa ile başlayan ayeti kerimler, muhatap kitleye metne dikkat kesmelerini sağladığı gibi, gelecek konunun önemli ve faydalı olduğunu da ilk lafızla (kelimeyle/cümleyle) muhataba bir ön hazırlık içerisinde olmasını sağlamaktadır.

1.5. Hüsn-i İntihâ (حسن الانتهاء)

Buna hüsn-i hitâm, hüsn-i hâtıme, berâat-i intihâ, hüsn-i makta' ve berâat-i makta' da denir. Bir müellifin kulağa tatlı gelen, dile ağır gelmeyen, kapalıktan uzak olan, anlamı düzgün ve ortama uygun sözlerle konuşmasını bitirmesine hüsn-i intihâ denir. Burada asıl önemli olan, konunun kapanışını ifade eden telaffuzun, başlangıçla ahenkli bir uyum içerisinde olmasıdır.¹⁸⁶

Câsiye suresinden örnek:

وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ¹⁸⁷

Göklerde ve yerde ululuk O'na aittir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Câsiye suresinde müşriklerin Allah'ın ayetleri okununca kibirlenmeleri, ayetleriyle alay etmeleri ve ahreti inkâr etmelerine dair gelen sözlerin ardından son olarak Allah'ın yüceliği, mutlak galip olduğu ve tek hükümler sahibi olduğu ifade eden bu ayetin gelmesiyle sure uygun bir şekilde son bulmuş¹⁸⁸ ve aynı zamanda içinde hüsn-ı intihâ sanatı da icra edilmiştir.

Yasin suresinden örnek:

¹⁸⁵ Yasin suresi, 36/1; Abdullah b.Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Daru'l- Ma'refe Yay., Beyrut-Lübnan 2009, IV, s.263; Sabunî, *a.g.e.* III, s. 6.

¹⁸⁶ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s. 434; et-Teftezânî, *a.g.e.*, s. 404; Bulut, *a.g.e.* s.313; Bolelli, *a.g.e.*, s. 538.

¹⁸⁷ Câsiye suresi 45/37.

¹⁸⁸Bulut, *a.g.e.* s. 314.

Yasin suresinin son ayeti olan şu ayeti kerimede hüsn-i intihâ sanatı olduğu görülmüştür.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ¹⁸⁹

Her şeyin hükümrânlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz.

Yasin suresinin başında; Hz. Muhammed'in doğru yol üzere gönderilen bir elçi olduğu, Kur'ân'ın, ataları uyarılmamış ve bu yüzden gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarmak için indirildiği, inanmayan bu gafil topluma azabın hak olduğu, zikre (Kur'ân'a) uyan, görmeden Rahmân'dan korkanların uyarıldığı, bunlara müjdeler vermesi gerektiği ve Allah'ın ölüleri diriltme gücünün olduğu gibi temalar işlenerek hüsn-i ibtidâ yapıldığı görülmektedir. Surenin içinde yer yer kendisine ve elçisine uymayanlara kendi gücünden, kudretinden, nice milletleri yok (helak) ettiği; inananlara ise kendi katında mükâfatlar ihsan edeceği ve surenin sonuna doğru ise insanı bir damla meniden yarattığı, çürümüş kemikleri tekrardan diriltebileceği, o dilediği şeyi yapabileceği ve son ayette de her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ın yüce ve kudretli olduğu sözü ile konu bütünlüğü sağlanarak, hüsn-i intihâ sanatı icra edilmiştir.

Yasin suresine başlarken hem muhatap kitlenin ilgi ve alakasını kendisine çekmek, hem de farklı mesajlar vermek için alışılmışın dışında bir hitap olan hurûf-ı mukattaa ile sureye giriş yapılmıştır. Sureye Hurûf-ı mukattaa ile farklı bir giriş yapıldığı gibi, surenin sonunda da buna benzer bir hitap olan فَسُبْحَانَ (Allah'ın şanı yücedir!) lafzıyla dikkatleri üstüne çekerek, başından sonuna kadar konu bütünlüğü sağlanmış olarak sureye son verilmiştir.

---

¹⁸⁹ Yasin suresi, 36/83.

Yapılan araştırmalar sonucunda Yasin suresinde aşağıdaki tabloda gösterildiğı gibi lafızla ilgili süsleme sanatları bulunmuştur:

Tablo-1: Yasin Suresinde Bulunan Lafızla İlgili Süsleme Sanatları

Cinâs	Kalb-i Müstevî	Müddessir, 74/3; Yasin, 36/40.
	Cinâs-ı Müzeyyel	Tâhâ, 20/97; Yasin, 36/12.
	Cinâs-ı İştikâk	Rum, 30/47; Yasin, 36/18-19, 36/14, 36/28.
Seci'	Mutarraf Seci'	Nuh, 71/13-14; Yasin, 36/6-7, 36/44-47.
	Mütevâzî Seci'	Ğaşıye, 88/13-14; Yasin, 36/21-22, 36/25-26, 36/38-39, 36/72-73, 36/78-79,
Redd'l-'Acüz'Ala's-Sadır'		Ahzâp, 33/37; Yasin, 36/14, 36/28,
Hüsn-i İbtidâ		Rahmân, 55/1-4; Yasin, 36/1.
Hüsn-i İntihâ		Câsiye, 45/37; Yasin, 36/83.

İKİNCİ BÖLÜM

YASİN SURESİNDE GEÇEN MA‘NAYLA İLGİLİ SÜSLEME SANATLARI (المحسنات المعنوية)

Ma‘naya ilgili süsleme sanatları, ifadenin ma‘na boyutu ile güzellik kazanmasını sağlayan unsurlardır. Muḥassinât-ı ma‘neviyye denilen bu sanatlar hemen hemen her müellif tarafından farklı farklı çerçevelerde değişik tanım ve kategoride işlenmiştir. Farklı tanımların yapılmış olması ve farklı isimlerin kullanılmış olması sanatlar hakkında ön bilgilerin verilmesini gerekli kılmaktadır.

Bedi‘sanatları lafza ve manaya dayalı olarak iki kısma ayrılır. Lafza dair olan sanata muhasinât-ı lafziyye, manaya dair olan sanata da muhasinât-ı ma‘neviyye denir. Bu sanatları kesin çizgilerle bir birinden ayırmak zordur.

Lafızla ilgili süsleme satarlarında takip ettiğimiz aynı metot üzerine burada tezimizin konusu Kur’ân-ı Kerim’de bed’i‘ ilmi sanatları (Yasin suresi örneği) olmasına binaen Yasin suresinde geçen ma‘naya ilgili süsleme sanatlarından örnekler verilmeden, başka eser ve müelliflerin aynı kavramla ilgili ayetlerden verdiği bir örnek zikredildikten sonra, hemen ardından Yasin suresinde geçen lafızla ilgili süsleme sanatları bulunup ele alınacaktır. Bu sanatların bulunduğu yerdeki ayetler incelenerek, sîbak ve siyaka dikkat edilecek ve muhatap kitleye verilmek istenen mesaj üzerinde de ayrıyeten durulacaktır.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, Yasin suresinde ma‘naya (el-muhasinâtu’l-ma‘neviyye ile) ilgili süsleme sanatlarından tıbâkın türlerinden olan tıbâk-ı icâb, tıbâk-ı selb, tıbâk-ı hâfî, iki isim arasında tıbâk, iki fiil arasında tıbâk, iki harf arasında tıbâk, isim ve fiil arasında tıbâk; mukâbele, mürââtu’n-nazîr, cem‘, ve son olarak da iftinân ile ilintili olan ayeti kerimeler bulunmuş olup, sırasıyla bunların tahlilleri yapılacaktır.

2.1. Tıbâk (الطباق)

Tıbâk, lafzen veya ma‘nen zıt olan iki kelimenin bir arada kullanılmasına, ya da zıt olan iki ma‘nanın aynı cümlede bir arada zikr edilmesine denir. Tıbâka aynı zamanda; mutabakat, tezat, tekafü da denir.¹⁹⁰ Tıbâkı oluşturan cinsler (isim, fiil, harfler) olması bakımından ve icab, selb¹⁹¹ ve bir de hâfi¹⁹² olması açısından ele alıp, bunları da kendi içinde tıbâkı oluşturan cins (isim, fiil, harf) ve mana (icab, selb, hâfi) açısından iki şekilde kategorize edebiliriz.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Yasin surersinde aşağıdaki tıbâk çeşitleri olduğu görülmüştür.

2.1.1. Tıbâk-ı İcâb

Anlatımda, olumluluk veya olumsuzluk açısından birbirleriyle uyumlu olan kelimelerin bir arada kullanılmasına tıbâk-ı icab denir.¹⁹³ Başka bir deyişle, tıbâk-ı icab olumlu kelimeler arasındaki karşıtlığa dayanan ifadeye denir.¹⁹⁴

Kehf suresinden örnek:

وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ¹⁹⁵

Uykuda oldukları halde, sen onları uyanık sanırsın.

Bu ayeti kerimde tıbâk-ı icab أَيْقَاطًا (uyanık) ve رُقُودٌ (uyku)kelimleri arasında olmuştur.¹⁹⁶

¹⁹⁰ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 348; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 242; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 342.

¹⁹¹ el-Kazvin, *a.g.e.*, s. 349; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 323, Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 246; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 342.

¹⁹² Bulut, *a.g.e.* s. 55.

¹⁹³ el-Kazvin, *a.g.e.*, s. 349; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 323, Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 246; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 342

¹⁹⁴ Bulut, *a.g.e.*, s.49.

¹⁹⁵ Kehf suresi, 18/18.

¹⁹⁶ el-Kazvin, *a.g.e.*, s. 349; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 323; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 341; Bolelli, *a.g.e.*, 470.

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresinde tıbâk-ı icâb (olumlu tıbâk) aşağıdaki ayetlerde geçtiği görülmektedir:

197 *إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْعَلِيمَ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ*

Sen ancak Zikr'e (Kur'an'a) uyanı ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkan kimseyi uyarırsın. İşte onu bir bağışlanma ve güzel bir mükâfatla müjdele.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb ikisi de fiil olan altı çizili *تُنذِرُ* (uyarmak) ile *فَبَشِّرْهُ* (müjdelemek) lafızları arasında vardır.

Bu ayette Zikr'e (Kur'an'a) uyanın ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkanın hem uyarılması hem de müjdelemesi bize başka bir nüktenin varlığından haber vermektedir. O da bir birine zıt olan uyarım ve müjdelemek kelimelerinin aynı kişiyi işaret etmesi olup ma'naya ayrı bir güzellik katarak tıbâk-ı icâb sanatını tekid etmektedir.

198 *إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ*

Şüphesiz biz, ölüleri mutlaka diriltiriz. Onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) bir bir kaydetmişizdir.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb, fiil olan *نُحْيِي* (diriltmek) ile isim olan *الْمَوْتَىٰ* (ölüm) afızları arasında vardır. Burada muhassinât-ı ma'neviyyeden olan tıbâk-ı icâb olduğu gibi aynı zamanda muhassinât-ı lafziyyeden olan nâkis cinâs türlerinden cinâs-ı müzeyyel sanatı da, altı çizili olan *نَحْنُ* (biz) ile *نُحْيِي* (diriltiriz) lafızları arasında vardır. Bu iki sanatın bir arada gelmesiyle lafza/üslûba bir güzellik kattığı gibi ma'naya da ayrı bir güzellik katmıştır.

¹⁹⁷ Yasin suresi, 36/11.

¹⁹⁸ Yasin suresi, 36/12.

وَأَيَّةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ¹⁹⁹

Ölü toprak onlar için bir delildir. Biz, onu diriltir ve ondan taneler çıkarırız da onlardan yerler.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb, altı çizili fiil olan أَحْيَيْنَا (diriltmek) ile isim olan الْمَيْتَةُ (ölüm) lafızları arasında vardır.²⁰⁰

Bu ayette ayriyeten الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ / (ölü toprak) terkinde, canlılara ait olan “ölüm” kelimesi “yere” isnad edilerek beyân sanatlarından olan istiare²⁰¹ sanatı da yapılmıştır. Dolayısıyla aynı ayette iki farklı sanatı bir arada kullanılarak ma‘nayı da güçlendirmektedir.

وَأَيَّةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ²⁰²

Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan çıkarırız, bir de bakarsın karanlık içinde kalmışlardır.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb, ikisi de isim olan altı çizili اللَّيْلُ (gece) ile النَّهَارُ (gündüz) lafızları arasında vardır.²⁰³ Ayette اللَّيْلُ (gece) lafzından “karanlık”, النَّهَارُ (gündüz) lafzından ise “aydınlık” kelimelerini de çağrıştırmaktadır. Bu nedenle ma‘na boyutuna ayrı bir renk katarak tıbâk-ı icâb sanatı tekid edilmiştir.

¹⁹⁹ Yasin suresi, 36/33.

²⁰⁰ Muhammed Emin b. Abdillâh el-Ûremî, *Tefsiru Hadâiku'r-Revhi ve er-Reyhân fî Revâbî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Daru Tavkı'n-Necât Yay., Beyrut-Lübnan 200, XXIII, s.518; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Sâffetü't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'an-i el-Kerim Yay., Beyrut 1981, III, s.19,

²⁰¹ İstiare sözlükte ödünç istemek, ödünç almak anlamında olup, belâgatçıların yanın da ise bie kelime ya da terkinbinteşbihe mübalağa ve yorum sağlamak için benzeşme ilgisile ve bir karineye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılması tarzında tarif etmişlerdir. İskender Pala-İsmail Durmuş, “İstiare”, *DİA*, İstabnul 2001, XXIIIV, s. 315.

²⁰² Yasin suresi, 36/37.

²⁰³ Muhammed Emin b. Abdillâh el-Ûremî, *Tefsiru Hadâiku'r-Revhi ve er-Reyhân fî Revâbî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Daru Tavkı'n-Necât Yay., Beyrut-Lübnan 2001, XXIV, s. 65.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ / وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَلِيمِ²⁰⁴

Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir. Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur.

Tıbâk-ı icâb, burada zikrettiğimiz Yasin suresinin 38 ve 39'uncu ayetlerinde altı çizili, her ikisi de isim olan الشَّمْسُ (Güneş) ile الْقَمَرَ (Ay) lafızları arasında vardır.

Bu ayette aynı zamanda الشَّمْسُ (Güneş) kelimeinden “aydınlık” الْقَمَرَ (Ay) lafzında ise “karanlık” ma'naları hâkimdir. Bu nedenle burada ma'na cihetiyle ayrı bit tekid yapılarak tıbâk-ı ic'ab sanatı desteklenmiştir.

وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَدُونَ²⁰⁵

Biz istesek onları suda boğarız da kendileri için ne imdat çağrısı yapan olur, ne de kurtarırlar.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâbikisi de fiil olan altı çizili يُنقَدُونَ (kurtarmak) ile نُغْرِقْهُمْ (boğmak) lafızları arasında vardır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أطعمَهُ إِن أَنْتُمْ إِلَّا فِي

ضَلَالٍ مُّبِينٍ²⁰⁶

Onlara, “Allah'ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harcayın” denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, “Allah'ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz” derler.

²⁰⁴ Yasin suresi, 36/38-39.

²⁰⁵ Yasin suresi, 36/43.

²⁰⁶ Yasin suresi, 36/47.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb altı çizili olan كَفَرُوا (kâfirler) ile آمَنُوا (iman edenler) kelimeleri arasında vardır.²⁰⁷

وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ²⁰⁸

Yine eğer dileseydik, oldukları yerde başka yaratıklara dönüştürürdük de ne ileri gidebilirler, ne geri dönebilirlerdi.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb altı çizili isim olan مُضِيًّا (ileri) ile fiil olan altı çizili يَرْجِعُونَ (geri dönmek) lafızları arasında vardır.²⁰⁹

فَلَا يَخْزِيكَ فَعْدُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ²¹⁰

(Ey Muhammed!) Artık onların sözü seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyoruz.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı icâb ikisi de fiil olan altı çizili يُسِرُّونَ (gizlemek) ile يُعْلِنُونَ (açığa çıkarmak) lafızları arasında vardır.²¹¹

2.1.2. Tıbâk-ı Selb

Olumluluk veya olumsuzluk açısından bir birinin zıttı olan kelimelerin bir arada kullanılmasına tıbâk-ı selb denir.²¹² Yani, aynı cinsten olan iki kelimedenden birinin nehiy edatıyla kullanılması, diğerinin ise yalın bir şekilde zikredilmesine denir.²¹³

Mâide suresinden örnek:

²⁰⁷ Muhammed Emin b. Abdillâh el-Ûremî, *Tefsîru Hadâîku 'r-Revhi ve er-Reyhân fî Revâbî 'ulûmi 'l-Kur'ân*, Daru Tavkı'n-Necât Yay., Beyrut-Lübnan 2001, XXIV, s. 66.

²⁰⁸ Yasin suresi, 36/67.

²⁰⁹ El-Ûremî, *a.g.e.*, c.24, s. 125; el-Sâbûnî, *a.g.e.*, III, s.26.

²¹⁰ Yasin suresi, 36/76.

²¹¹ el-Sâbûnî, *a.g.e.*, III, s.26.

²¹² el-Kazvin, *a.g.e.*, s.349-349; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 323, Muhammed Şaban 'Ulvanî- Nu'man Şaban 'Ulvanî, *a.g.e.*, s. 246; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 342.

²¹³ Bolelli, *ag.e.*, s.477.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنَا²¹⁴

İnsanlardan korkmayın, benden korkun.

Bu ayette tıbâk-ı selb-i altı çizili olan لَا تَخْشَوُا (korkmamak) ve وَاخْشَوْنَا (korkmak) kelimeleri arasında olmuştur.²¹⁵

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresinde şu ayeti kerimlerde Tıbâk-ı selb (olumsuz tıbâk) sanatları olduğu görülmüştür;

لْتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَآبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ²¹⁶

Ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için indirilmiştir.

Bu ayeti kerimede Tıbâk-ı selb, ikisi de fiil olan altı çizili لْتُنذِرَ (uyarmak) ile مَّا أُنذِرَ (uyarmamak) lafızları arasında vardır.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ²¹⁷

Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.

Bu ayeti kerimede Tıbâk-ı selb, ikisi de fiil olan altı çizili أَأَنذَرْتَهُمْ (uyarmak) ile لَمْ تُنذِرْتَهُمْ (uyarmamak) lafızları arasında vardır.²¹⁸

Bu ayette لَا يُؤْمِنُونَ (iman etmezler) lafzı, hakkı inkâr etmek manasında olan “kâfir” kelimesini çağrıştırmaktadır. Bu da ayetteki ma‘nayı destekler mahiyette bir işarettir.

²¹⁴ Mâide suresi, 5/44.

²¹⁵ el-Kazvin, a.g.e., s. 350; et-Teftâzânî, a.g.e., s. 323, Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu‘man Şaban ‘Ulvanî, a.g.e., s. 246.

²¹⁶ Yasin suresi, 36/6.

²¹⁷ Yasin suresi, 36/10.

²¹⁸ Muhammed Emin b. Abdillâh el-Ûremî, *Tefsiru Hadâiku'r-Revhi ve er-Reyhân fi Revâbi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Daru Tavkı'n-Necât Yay., Beyrut-Lübnan 2001, XXIII, s.518; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Sâffetü't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'an-i el-Kerim Yay., Beyrut 1981, III, s.12.

أَمْ أَعْهَدُ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ / وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ²¹⁹

Ey Âdemoğulları! Ben, size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi? Buradaki tıbâk-ı selb, 60'nci ayetteki altı çizili fiil olan لَا تَعْبُدُوا (kulluk etmemek) ile 61'inci ayetteki altı çizili fiil olan اعْبُدُونِي (kulluk etmek) lafızları arasında vardır.²²⁰

2.1.3. Tıbâk-ı Hâfî

Tıbâk-ı hafî, doğrudan değil de dolaylı olarak birbirinin zıddı olan kelimelerin oluşturduğu anlatıma denir.²²¹

Bakara suresinden örnek:

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ²²²

Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz.

Bu ayeti kerimede tıbâk-ı hafî الْقِصَاصِ (kısas) ile حَيَاةٌ (hayat/yaşatmak) kelimeleri arasında vardır.²²³ Zahiren kısâs hayatın zıttı değildir. Fakat kısâstan gelen öldürme işi hayatın zıttıdır.

Yasin suresinden örnekler:

Yasin suresinin şu ayetlerinde tıbâk-ı hâfî sanatı geçtiği görülmektedir;

²¹⁹ Yasin suresi, 36/60-61.

²²⁰ El-Ûremî, a.g.e., c.24, s. 124; el-Sâbûnî, a.g.e., III, s.26.

²²¹ Bulut, a.g.e., 55.

²²² Bakara suresi, 2/179.

²²³ Bulut, a.g.e., s. 55

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ²²⁴

Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler.

Burada tıbâk-ı hafî altı çizili olan أَيْدٍ (el/ön) ile خَلْفٍ (arka) lafızları arasında vardır.

Aslında يد (el) خلف (arka)'nın zıddı değildir. Ancak burada مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ

dekiterkipte verilen asıl mana, “önlerinde”, وَمِنْ خَلْفِهِمْ “arkalarında”

anlamlarını verdikleri için أَيْدٍ ile خَلْفٍ kelimeleri arasında dolaylı olarak tıbâk

vardır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ²²⁵

Onlara, “önünüzde ve arkanızda olan şeylerden (dünya ve ahirette göreceğiniz azaplardan) sakının ki size merhamet edilsin” denildiğinde yüz çevirirler.

Yukarda Yasin suresinin 9’uncu ayetinde zikrettiğimiz gibi bu ayette de altı çizili olan أَيْدٍ (el/ön) ile خَلْفٍ (arka) terkipleri arasında dolaylı olarak gizli tıbâk vardır.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ / قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ²²⁶

Onlar şöyle dediler: Siz de ancak bizim gibi insansınız. Rahmân, hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz. (Elçiler ise) şöyle dediler: Bizim gerçekten size gönderilmiş elçiler olduğumuzu Rabbimiz biliyor.

Ard arda gelen bu iki ayette altı çizili olan تَكْذِبُونَ ile مُرْسَلُونَ lafızları arasında

dolaylı tıbâk vardır. Aslında “gönderme”, “yalan” söylemenin zıddı değildir.

Fakat kendilerini yalancı olmakla itham edenlere karşı söylenmiş رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ

لَمُرْسَلُونَ (Bizim gerçekten size gönderilmiş elçiler olduğumuzu Rabbimiz biliyor.)

²²⁴ Yasin suresi, 36/9.

²²⁵ Yasin suresi, 36/45.

²²⁶ Yasin suresi, 36/15-16.

ifadesinde رُبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا لَصَادِقُونَ (bizim gerçekten doğru söylediğimizi Rabbimiz biliyor.) anlamı da vardır. Böylelikle iki lafız arasında gizli tıbâk vardır.²²⁷

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ²²⁸

Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik. Onlar, “Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz” dediler.

Yukarda zikrettiğimiz Yasin suresinin 15 ve 16’ncı ayetlerinde olduğu gibi bu ayette de altı çizili olan فَكَذَّبُوا (yalanlamak) ile مُرْسَلُونَ (tasdik edici elçiler)lafızları arasında dolaylı olarak tıbâk vardır.

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ²²⁹

Kime uzun ömür verirsek, onu yaratılış itibariyle tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?

Bu ayeti kerimede نُعَمِّرُهُ (ömür vermek/ güç vermek) lafzından kasıt uzun ömür vermek, uzun müddet yaşatmak, gençlik evrelerinden geçirmek, hayatın tecrübelerinden kazandırmak, ilmi bir olgunluktan geçirmek olup yaşlandırmak anlamındadır. نُنَكِّسُهُ (tersine çevirmek/gücünü almak) lafzından kasıt ise yaşlandırmanın zıddı olan “çocukluk” evrelerine geçirmek olup, kişiyi hem fiziken hem de ruhen güçsüzleşmesi, bilgi seviyesinin zayıflaması olup tıpkı bir çocuğun durumuna düşmesi anlamına gelmektedir.²³⁰ Dolayısıyla burada dolaylı

²²⁷ Bulut, a.g.e., s.55.

²²⁸ Yasin suresi, 36/14.

²²⁹ Yasin suresi, 36/68.

²³⁰ Abdullah b.Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, Daru'l-Ma'refe Yay., Beyrut-Lübnan 2009, s.898.

tıbâk, birbirinin zıddı olan yaşlılık ve çocukluk anlamlarındaki altı çizili نَعْمَرٌ ile تُنَكِّسُنْ lafızları arasında vardır.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ²³¹

Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?

Bu ayeti kerimede dolaylı tıbâk, altı çizili olan يُحْيِي (diriltmek) ile رَمِيمٌ (çürük) lafızları arasında vardır.

2.1.4. İki İsim Arasında Tıbâk

Cins tıbâk türlerinden olan İki isim arasındaki tıbâk, aralarında zıtlık bulunan iki kelimenin ikisinin de isim olmasıyla oluşan tıbâktır.

Hadid suresinden örnek:

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ²³²

O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtin'dir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.

Bu ayeti kerimede tıbâk, altı çizili olan الْأَوَّلُ (ilk) ile الْآخِرُ (son) isimleri arasında vardır.²³³

Yasin suresinden örnekler:

وَأَيُّهُ هُمْ اللَّيْلُ نَسَلَحُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ () وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ

الْعَلِيمِ () وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنْزِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ²³⁴

²³¹ Yasin suresi, 36/78.

²³² Hadîd, 57/3.

²³³ Bulut, a.g.e., s. 45.

²³⁴ Yasin suresi, 36/37-39.

Gece de onlar için bir delildir. Gündüzü ondan çıkarırız, bir de bakarsın karanlık içinde kalmışlardır. Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir. Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur.

İki isim arasında oluşan tıbâk, tıbâk-i icabda da zikrettiğimiz Yasin suresinin 37'inci ayetinde geçen اللَّيْلُ (gece) ile النَّهَارُ (gündüz) kelimeleri ile 38 ve 39'uncu ayetlerinde geçen الشَّمْسُ (Güneş) ile الْقَمَرُ (Ay) kelimeleri arasında vardır.

2.1.5. İki Fiil Arasında Tıbâk

Cins tıbâk türlerinden olan iki fiil arasındaki tıbâk, aralarında zıtlık bulunan her iki kelimenin ikisinin de fiil olması durumunda oluşan tıbâktır.

A'lâ suresinden örnek:

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَا²³⁵

Sonra orada ne ölür (kurtulur), ne de (rahat bir hayat) yaşar.

Bu ayeti kerimede tıbâk, altı çizili olan يَمُوتُ ile يَحْيَا fiilleri arasında olduğu görülmektedir.

Yasin suresinden örnekler:

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ²³⁶

Sen ancak Zikr'e (Kur'an'a) uyanı ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkan kimseyi uyarırsın. İşte onu bir bağışlanma ve güzel bir mükâfatla müjdele.

فَلَا يَخْزِيكَ قَوْلُهُمْ إِنَّآ نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ²³⁷

²³⁵ A'lâ suresi, 87/13.

²³⁶ Yasin suresi, 36/11.

Artık onların sözü seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyoruz.

لْتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ²³⁸

Kur'an, ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyararak için (Allah tarafından) indirilmiştir.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ²³⁹

Onları uyararsan da uyarımasan da onlar için birdir, inanmazlar.

أَمْ أَعْتَدُ لِلْكَافِرِينَ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ (وَإِنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ²⁴⁰

Ey Âdemoğulları! Ben, size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?

İki fiil arasında oluşan tıbâk, tıbâk-ı icabda da zikrettiğimiz yukardaki Yasin suresinin 11'inci ayetinde geçen تُنذِرُ ile فَبَسَّسَ , 76'ncı ayetindeki يُسْرُونَ ile يُعْلِنُونَ ; تُنذِرَ ile لْتُنذِرَ , 6'ncı ayetindeki مَا أُنذِرَ ile لْتُنذِرَ , 10'uncu ayetindeki اعْبُدُونِي ile لَا تَعْبُدُوا , 60 ve 61'inci ayetlerindeki اعْبُدُونِي ile لْتُنذِرَ , 60 ve 61'inci ayetlerindeki اعْبُدُونِي ile لَا تَعْبُدُوا , 60 ve 61'inci ayetlerindeki اعْبُدُونِي ile لَا تَعْبُدُوا lafızları arasında vardır.

2.1.6. İsim ve Fil Arasında Tıbâk

Cins tıbâk türlerinden olan isim ve fiil arasındaki tıbâk, aralarında zıtlık bulunan iki kelimenin biri isim diğeri fiil olması, ya da tam tersi biri fiil diğeri isim olması halinde oluşan tıbâktır.

En'âm suresinden örnek:

²³⁷ Yasin suresi, 36/76.

²³⁸ Yasin suresi, 36/6.

²³⁹ Yasin suresi, 36/10.

²⁴⁰ Yasin suresi, 36/60-61.

أَوْ مَن كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا²⁴¹

Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu?

Burada isim ve fiil arasındaki tıbâk altı çizili isim olan مَيِّتًا (ölü) ile fiil olan أَحْيَيْنَا (diri) lafızları arasındadır.

Yasin suresinden örnekler:

وَأَيُّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ²⁴²

Ölü toprak onlar için bir delildir. Biz, onu diriltir ve ondan taneler çıkarırız da onlardan yerler.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَرَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ²⁴³

Şüphesiz biz ölüleri mutlaka diriltiriz. Onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) bir bir kaydetmişizdir

Biri isim, diğeri fiil arasında oluşan tıbâk, tıbâk-ı icab'da da zikrettiğimiz yukardaki Yasin suresinin 33'üncü ayetindeki isim olan الْمَيْتَةُ ile fiil olan أَحْيَيْنَا ve 12'inci ayetteki fiil olan نُحْيِي ile isim olan الْمَوْتَىٰ lafızları arsında olduğu görülmektedir.

²⁴¹ En'âm suresi, 6/122.

²⁴² Yasin suresi, 36/33.

²⁴³ Yasin suresi, 36/12.

2.2. Mukâbele (المقابلة)

Bir bedî‘ terimi olarak mükâbele, iki ya da daha fazla manayı bir araya getirdikten sonra, o manalara mukabil gelecek kelimeleri aynı tertip üzere getirmeye denir.²⁴⁴

Mukâbelenin tıbâktan farkı şudur: Tıbâk, birbirine zıt kelime arasında olurken mukabele ise en az ikişerli bir birine zıt kelimeler arasında olur. Önce iki kelime bir sıraya göre gelir, ardından da daha önceden zikredilen bu iki kelimeye zıt olan iki kelime aynı tertip üzere getirilir.²⁴⁵

Tevbe suresinden örnek:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءَ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ²⁴⁶

Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar.

Bu ayeti kerimede mükabele, فليضحكوا قليلاً kelimeleri ile وليبكوا كثيرا kelimeleri arasında olmuştur. Birinci tertipteki ضحك (gülme) ‘in mükabili بكاء (ağlama) ‘dır. قليل (azlık) ‘in mükabili de كثير (çokluk) ‘dir ve aynı zamanda bunlar tertip üzere gelmiştir.²⁴⁷

Yasin suresinden örnek:

Manayi güzelleştirme sanatlarından olan mukâbele Yasin suresinin şu ayetinde geçtiği görülmektedir:

لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ²⁴⁸

(Aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o söziün (azabın) gerçekleşmesi için Kur’ân’ı indirdik.

²⁴⁴ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 352; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 324; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 248; Ali el-Cârimî-Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 347

²⁴⁵ Bulut, *a.g.e.*, s. 59.

²⁴⁶ Tevbe suresi, 9/82.

²⁴⁷ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 352; et-Teftâzânî, *a.g.e.*, s. 325; Muhammed Şaban ‘Ulvanî- Nu’man Şaban ‘Ulvanî, *a.g.e.*, s. 248; bolelli, *a.g.e.*, s. 485.

²⁴⁸ Yasin suresi, 36/70.

Bu ayeti kerimede لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا (diri olanları uyarmasından) kasıt; kalbi diri, öngörüsü açık olan, yani “mü’min” olandır. وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ (kâfirler hakkındaki o sözün, azabın, gerçekleşmesi) bundan kasıt ise, kafirlere azabın hak olmasıdır, çünkü onlar ölü gibidirler, söylenenlere akıl erdiremiyorlar, anlamına gelmektedir. Dolayısıyla burada mukabele انذار ile اعذار ve مميمين ile كافر kelimeleri arasında vardır.²⁴⁹

2.3. Mürââtu’n-Nezîr (مراعاة النظر)

Mürââtu’n-nazîr, aralarında tezatın dışında bir münasebetin bulunmasıyla bir araya gelen kelimelerin oluşturduğu bedî‘ sanatıdır. Buna tenâsüb, tevfik, i’tilâf ve telfik de denir.²⁵⁰

Rahmân suresinden örnek:

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ²⁵¹

Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir.

Bu ayette tezatın dışında anlamca bir birine uygun olan güneş ve ay kelimeleri bir arada zikredilmiştir.²⁵²

Yasin suresinden örnekler:

Bedî‘ ilmi sanatlarından olan murââtu’n-nezîr Yasin suresinin şu ayetlerinde geçtiği görülmektedir:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ²⁵³

Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler.

²⁴⁹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Sâffetü't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'an-i el-Kerim Yay., Beyrut 1981, III, s. 26.

²⁵⁰ el-Kazvînî, *a.g.e.*, s.354; et-Teftezânî, *a.g.e.*, s. 326.

²⁵¹ Rahmân suresi 55/5.

²⁵² Bulut, *a.g.e.*, s. 68.

²⁵³ Yasin suresi, 36/9.

Bu ayeti kerimede وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا (onların önlerine set), وَمِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا (arakalarına set), فَأَعَشَيْنَاهُمُ (gözlerini perdeledik) lafızlarından onların göremeyeceği muhatabın zihninde canlanırken hemen ardından لَا يُبْصِرُونَ (onlar artık göremezler) lafzı gelmektedir. Dolayısıyla bu ayeti kerimede وَمِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا , وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا , وَأَعَشَيْنَاهُمُ ile لَا يُبْصِرُونَ lafızları arasında “görmek” açısından bir tenâsüb (uyum) var.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ²⁵⁴

Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.

Bu ayeti kerimede الشَّمْسُ (Güneş) ile الْقَمَرَ (Ay) kelimelerin her ikisi de birer gök cismidir. Dolayısıyla, birer gezegen olması açısından ikisi arasında bir tenâsüb vardır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ²⁵⁵

Onlara, Allah'ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harcayın denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, Allah'ın, dilemiş olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindediniz derler.

Bu ayeti kerimede أَنْفِقُوا (Allah yolunda harcayın) ile أَنْطَعِمُ (biz mi doyuracağız) lafızlarına baktığımızda ikisinde de “infak-vermek” ortak paydası bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ayeti kerimede أَنْفِقُوا ile أَنْطَعِمُ lafızları arasında vardır.

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ²⁵⁶

²⁵⁴ Yasin suresi, 36/40.

²⁵⁵ Yasin suresi, 36/47.

Onlar ancak, çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak korkunç bir ses bekliyorlar.

Bu ayeti kerimeye baktığımızda صَيْحَةً lafzından korkunç (yüksek) bir ses, يَخْصَمُونَ lafzında ise sert tartışma, mücadele etme anlamlarını görürüz. Sert tartışmada, “yüksek ses” ile korkunç bir tartışmada da “yüksek ses” anlamları hâkimdir. Dolayısıyla burada zikrettiğimiz iki kelime arasında ses ve sesin şiddeti noktasında bir uyumun olduğu görülmektedir.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ²⁵⁷

Sadece korkunç bir ses oldu. Bir anda sönüp gittiler.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ²⁵⁸

Sadece korkunç bir ses olur. Bir de bakarsın, hepsi birden toplanıp huzurumuza çıkarılmışlardır.

Bu iki ayette ikisinde إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ (Sadece korkunç bir ses oldu, bir de onları...) lafızları ve manaları birdir.

29'uncu ve önceki ayetlerde Habib-i Neccar'ın kavminin başına bir bela geleceğini, bunun da gökten ordular göndermek yerine, korkunç bir sesle onların canının hemen alınacağından dolayı خَامِدُونَ (sönüp gittiler) lafzı kullanılmıştır.

53'üncü ve onun öncesindeki ayetlerde, inkârcıların ahiret ve ahiret azabını inkâr ettikleri belirtilmiştir. Mü'minlere (inananlara) söylediklerinizde sadıksanız bizi tehdit ettiğiniz o gün ve azabı gelsin de görelim. Bunun üzerine Allah onların canını aldıktan sonra, korkunç bir sesle onları kabirlerinden kaldırıp yanına toplamasına binaen جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ (toplanıp huzurumuza çıkarılmışlardır) lafzı kullanılmıştır.

Dolayısıyla 29. ayette, ayetin siyak ve sibakına uygun olan خَامِدُونَ (yok olup gitme), 53. ayetteki siyakve sibaka uygun olan ise جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ (toplanıp

²⁵⁶ Yasin suresi, 36/49.

²⁵⁷ Yasin suresi, 36/29.

²⁵⁸ Yasin suresi, 36/53.

huzurumuza çıkarılmışlardır) lafızlarının gelmesidir. İşte bu açıdan, bu iki ayet arasında bir tenâsüb (uyum) vardır.

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ²⁵⁹

O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.

Bu ayeti kerimede zikredilen أَفْوَاهِهِمْ (ağızları), أَيْدِيهِمْ (elleri) ile أَرْجُلُهُمْ (ayakları) kelimelerinde bir bedenın âzalarına (organ) değinilmiştir. Dolayısıyla burada zikredilen kelimeler arasında “bir bedenın âzaları” olması açısından bir tenâsüb görölmektedir.

2.4. Cem‘ (الجمع)

Sözlükte toplamak, bir araya getirmek anlamlarına gelen cem‘, bir edebiyat terimi olarak birden fazla şeyi tek hüküm altında toplamak demektir.²⁶⁰ Mesela kalem aldım, defter aldım şeklinde iki farklı cümle kurmak yerine tek ifadeyle “kalem ve defter aldım” şeklinde bir cümleyle ifade edilebilir.²⁶¹

Kehf suresinden örnek:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا²⁶²

Mallar ve evlatlar, dünya hayatının süsüdür.

Mallar ve oğullar dün hayatının süsü olma hükmünde toplanmıştır. Dolayısıyla burada cemi‘ sanatı icra edilmiştir.

Yasin suresinden örnekler:

Manayı güzelleştirme sanatlarından olan cemi‘, Yasin suresinin şu ayetlerinde görölmektedir:

²⁵⁹ Yasin suresi, 36/65

²⁶⁰ İbn Manzûr, *a.g.e.*, II, s. 355; el-Kazvîni, *a.g.e.*, s. 363.

²⁶¹ el-Kazvîni, *a.g.e.*, s.336; et-Teftezânî, *a.g.e.*, s. 363; Bulut, *a.g.e.*, s. 120; Kazım Yetiş-Hulûsi Kılıç, Cem‘, *DİA*, VII, s. 276.

²⁶² Kehf suresi 18/46

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ²⁶³

Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.

Bu ayeti kerimede “uyarsan da inanmazlar, uyarmasan da inanmazlar” anlamında iki cümleyi (hükmü) bir cümlede toplamıştır. “uyarılıp, uyarılmamayı” tek hükme bağlamıştır. O da, “inanmazlar” hükmüdür.

هُم وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرْبَابِكِ مُتَكَبِّرُونَ²⁶⁴

Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara yaslanmaktadırlar.

Bu ayeti kerimede “ onlar gölgelerde koltuklara yaslanmaktadırlar ve eşleri de gölgelerde koltuklara yaslanmaktadırlar” anlamındaki iki hükmü tek hükümde birleştirmiştir. Ayeti kerimede geçen هُمْ (onlar) ile وَأَزْوَاجُهُمْ (eşleri) lafızlarını فِي ظِلَالٍ (gölgeliklerdedirler) hükümde birleştirmiştir.

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ²⁶⁵

O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.

Bu ayeti kerimede cem ‘ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ (elleri bize konuşur) ile وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ (ayakları şahitlik eder) lafızları بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (kazandıklarına karşılık) lafzı ile yapılmıştır.

وَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ²⁶⁶

Onlar için bu hayvanlarda (daha pek çok) yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

²⁶³ Yasin suresi, 36/10.

²⁶⁴ Yasin suresi, 36/56.

²⁶⁵ Yasin suresi, 36/65.

²⁶⁶ Yasin suresi, 36/73.

Bu ayeti kerimede de cem‘ sanatı مَنَافِعْ (yararlar) ile مَشَارِبُ (içecekler) lafızlarının bağlandığı أَفَلَا يَشْكُرُونَ (Hâlâ şükretmeyecekler mi) hükmü ile yapılmıştır.

فَلَا يَخْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ²⁶⁷

(Ey Muhammed!) Artık onların sözü seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyoruz.

Bu ayeti kerimede مَا يُسِرُّونَ lafzıyla onların gizlediklerini, مَا يُعْلِنُونَ lafzıyla da onların açığa vurduklarını aynı hüküm altında toplamıştır, o da نَعْلَمُ biz biliriz hükmüdür. Bu örneklere bakıldığında, cemi‘ sanatı ayrı ayrı hükümler altında gelebilir iken tek hüküm altında toplanmıştır.

2.5. Mezheb-ı Kelâmî (المذهب الكلامي)

Sözlükte yol anlamına gelen mezheb-ı kelâmî, terim olarak ise kelimcilerin üslubuyla delil getirmek manasına gelmektedir.²⁶⁸ Yani, kişinin söylediği bir şeyin doğruluğunu ispat etmesi ve aynı zamanda, muhatabının dile getirdiği bir iddianın yanlışlığına kelim ilminde kullanılan bir üslupla delil getirmesi demektir.²⁶⁹

Enbiya suresinden örnek:

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا²⁷⁰

Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.

²⁶⁷ Yasin suresi, 36/76.

²⁶⁸ el-Kazvîni, a.g.e., s. 374; et-Teftezânî, a.g.e., s. 347; Bulut, a.g.e., s. 147.

²⁶⁹ el-Kazvîni, a.g.e., s. 374; et-Teftezânî, a.g.e., s. 347; Bulut, a.g.e., s. 147.

²⁷⁰ Enbiya suresi, 21/22.

Ayette yerde ve gökte bir bozulma olmadığı kesin hükmü veilmektedir. Dolayısıyla gökte ve yerde hiçbir ilah yoktur.²⁷¹ Bu nedenle mezkûr ayette kezheb-ı kelâmî sanatı icre edilmiştir.

Yasin suresinden örnek:

Bedî‘ ilminin el-muhassîât-ı ma‘neviye sanatlarından olan mezheb-ı kelâmî, Yasin suresinin şu ayetlerinde geçtiği görülmektedir:

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْقَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ / وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ / قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ / الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا
فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ / أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ
الْعَلِيمُ²⁷²

İnsan, bizim, kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir. Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: “çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?” De ki: “Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir.” O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaratandır. Şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan Allah’ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir. Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen olur.

Bu ayeti kerimeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, inkârcıların dile getirdiği iddiaların yanlışlığı, kesin ve somut veriler getirilerek çürütülmüş olduğu görülmektedir.

İnkârcılar, çürümüş olan kemiklerin tekrar bir araya getirilmesinin mümkün olmayacağı örneğini getirerek, aslında öldükten sonra yeniden dirilmenin olmayacağını iddia etmişlerdir. Örnekteki ayetlerde cevap olarak, aslında inkârcıların iddialarının içi boş bir safsatadan ibaret olduğuna matufdur. Çünkü onları yoktan var eden Yaratıcı, onların ölmüş ve çürümüş kemik haline

²⁷¹ Bulut, a.g.e.,s. 147.

²⁷² Yasin suresi, 36/77-82.

gelmiş olmalarına rağmen, tekrardan diriltilmelerinin ilk yaratılmalarına göre daha kolay olacağını dile getirir. Yine, devamında gelen ayetlerde aynı usul üzere; yaş ağaçtan ateş çıkarma, yerlerin ve göklerin yaratılması gibi örnekler zikredilerek, bunların yaratılmasının bir nefsin yaratılmasından daha kolay olduğu, delil getirilerek inkârcılara cevap verilir.

Burada zikredilen ayetlerde görüldüğü gibi, mezheb-ı kelâmî usulüyle inkârcılara cevap verilerek, iddiaları çürütülmüştür.

2.6. İftinân (الافتسان)

İftinâna tefennün de denir. İftinân, bir sözde iki veya daha fazla temanın bir arada kullanılmasıdır. Başka bir deyişle söz içinde konudan konuya, türden türe geçmek anlamına gelir.²⁷³ İlk defa İbn Ebü'l-İsba'ın bahs ettiği söz sanatları arasında yer alan iftinân; gazel-hamâse, medih-hiciv, va'd-vaîd, inzâr-tebşîr, tebrik-tâziye gibi zıt veya farklı söz çeşitlerini bir beyit ya da bir cümle içinde kullanmaktır.²⁷⁴

Meryem suresinden örnek:

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا / ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا²⁷⁵

(Ey insanlar!) Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmış bir iştir. Sonra Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtarırsınız da zalimleri orada diz üstü çökmüş hâlde bırakırsınız.

Burada va'd - va'd, medih-zem gibi zıt temalar bir arada kullanılarak iftinân sanatı ivra edilmiştir²⁷⁶

Yasin suresinden örnekler:

²⁷³ İsmail Durmuş, “İftinân”, *DİA*, XXI, s. 251; Bulut *a.g.e.*, s. 159.

²⁷⁴ İsmail Durmuş, “İftinân”, *DİA*, XXI, s. 251; Bulut *a.g.e.*, s. 159.

²⁷⁵ Meryem suresi 19/71-72.

²⁷⁶ Bulut, *a.g.e.*, s. 159.

Yasin suresinin şu ayetlerinde bedi' ilmi sanatlarından olan iftinân sanatı olduğu görülmüştür.

277 إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ

Sen ancak Zikr'e (Kur'an'a) uyanı ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkan kimseyi uyarırsın. İşte onu bir bağışlanma ve güzel bir mükâfatla müjdele. Dikkatli bakıldığında إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ (Sen ancak Zikr'e uyanı ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkan kimseyi uyarırsın) terkiplerinden inzar/uyarı, فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ (İşte onu bir bağışlanma ve güzel bir mükâfatla müjdele) ter kibinden de tebşir/müjde verilmektedir. Dolayısıyla bu ayette inzâr ve tebşir temaları bir arada işlenerek tefennün sanatı icara edilmiştir.

278 وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَدُونَ / إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ

Biz istesek onları suda boğarız da kendileri için ne imdat çağrısı yapan olur, ne de kurtarılırlar. Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir süreye kadar daha yaşasınlar diye kurtarılırlar. (Biz istesek onları suda boğarız da kendileri için ne imdat çağrısı yapan olur, ne de kurtarılırlar.) Bu ayeti kerimede “uyarma” ve devamında gelen حِينٍ (Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir süreye kadar daha yaşasınlar diye kurtarılırlar) ayeti kerimesinde ise “müjde” teması işlenmiştir. Dolayısıyla burada tefennün sanatı vardır.

279 فَالْيَوْمَ لَا تُظَلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir.

277 Yasin sursi, 36/11.

278 Yasin suresi, 36/43-44.

279 Yasin suresi, 36/54.

Bu ayeti kerimenin *فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُجْزَوْنَ* (O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez), Yüce Allah'ın kullarına verdiği o gün (kıyamet günü) geldiğinde kimseye haksızlık etmeyeceği anlamındaki bu bölümde *وَأَلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ* (Size ancak işlemek te olduğunuz şeylerin karşılığı verilir) herkesin dünyada iken yaptığıının karşılığının hesabını vereceğine dair bölümünde ise vaîd vardır. Bu ayeti kerimede “va‘d” ve “vaîd” bir arada kullanılarak tefennün sanatı yapılmıştır.

أَمْ أَعْهَدُ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ / وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ²⁸⁰

“Ey âdemoğulları! Ben, size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi? *أَمْ أَعْهَدُ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ* (Ey âdemoğulları! Ben, size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.) ayetiyle şeytanın insanların açık bir düşmanı olduğunu ve ondan sakınılması gerektiğiyle uyarı, *وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ* (Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?) devamı niteliğindeki kendisine ibadet edilmesi ve doğru yolun bu olduğunu göstermekle de müjde vermektedir. Dolayısıyla burada inzâr ve tebşîr teması olup tefennün sanatı icra edilmiştir.

لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ²⁸¹

(Aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur’ân’ı indirdik.

لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا (Aklen ve fikren diri olanları uyarması) sözüyle mü’mine müjde, *وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ* (kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi için Kur’ân’ı indirdik) sözüyle de kâfirlere uyarı veriliyor. Dolayısıyla bu ayeti kerimede “inzâr” ve “tebşîr” teması açısından tefennün sanatı vardır.

²⁸⁰ Yasin suresi, 36/60-61.

²⁸¹ Yasin suresi, 36/70.

2.7.YASİN SURESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Allah beşere doğru yolu göstermek, kanun ve şer'i hükümler koymak için elçiler aracılığıyla vahiy göndermiştir. Diğer toplumlara vahiy gönderdiği gibi Hz. Muhammed'in ümmetine de vahiy olarak Kur'ân'ı Kerimi göndermiştir. Kur'ân'ı Kerim toplam 23 sene zarfında Hz. Muhammed'e indirilmiş olup, 114 süreden meydana gelmektedir. Yasin süresi de bu surelerden biridir.

Bu sure Yasin lafzıyla başladığı için, sureye Yasin ismi verilmiştir. Bununla birlikte sureye Yasin lafzıyla başlanması, Kur'ân'ı Kerim'in i'cazlı olduğuna da işaret eder. Bu sureye aynı zamanda el-Kalb, ed-Dâfi'a, el-Kâdiye ve el-Mu'emmime de denir.²⁸²

Neseî, *Medârku't-Tenzîl* adlı eserinde İbn Hanefiye'den nakledilen bir rivayeti şöyle aktarıyor:

إن الله تعالى سماني في القرآن بسبعة أسماء محمد وأحمد وطه ويس والمزمل والمدثر وعبد الله

Allah Teâlâ Kur'ân'da beni; Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsîn, Muzemmil, Mudessir ve Abdullah diye yedi isimle isimlendirdi.²⁸³

Yasin süresi Mekkî bir süre olup, toplamında 83 ayettir. Ölümünden sonra tekrar dirilmeyi ve bir araya toplanmayı, Karye (Antakya) halkının başlarında geçen kıssayı ve son olarak da Allah'ın şüphesiz bir ve tek olduğuna dair üç temel konuyu kapsar.²⁸⁴

Sureye, Hz. Muhammed'in Allah'ın elçilerinden olup doğru bir yolda olduğuna dair Kur'ân'ın Kerime yemin edilerek başlanır. Ardından küfür ve sapkınlıkta ileri giden ve Hz. Peygamberi yalanlayan Kureyşli inkârcılardan bahseder.²⁸⁵ Bunun ardından İlahî vahiy ve elçilerini yalanlamanın cezasının ne

²⁸² es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III, s. 5; el-Üremî, *a.g.e.*, XXIII, s. 469.

²⁸³ Ebû el-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Hâfizu'd-Dîn en-Neseî, *Medârîku't-Tenzîl ve' Hekâiku't-Te'vil*, (thk. Yûsuf Alî Bîdevî), Dâru'l-Keli't-Tayyib Yay., Beyrût 1998, III, s. 95.

²⁸⁴ es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III, s. 5.

²⁸⁵ es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III, s. 5.

derece büyük olduğuna dair Karye (Antakya) halkının kıssasını anlatır. Hemen ardından, halkına nasihatte bulunan davetçi Habîbî Necâr'ın kendi halkı tarafından öldürmesiyle onun, Rabbinin katında yüce bir mevkiye sahip olmasından ve onu öldürenlerin büyük bir belayla yok edildiklerinden bahseder.

Sonra Allah'ın kudreti ve birliğinin delillerinden olan Ay'dan, Güneş'ten, insanlık neslini taşıyan dolu gemiden ve bunların nasıl meydana geldiğini, bunların her birinin yüce Allah'ın varlığının ve birliğinin kesin delilleri olduğunu ifade eder. Kıyamet ve onun o dehşetli durumundan, Sur'a üflenmesiyle insanların kabirlerinden kalkıp Kıyamet meydanında bir araya toplanmasından, Cennet ve Cehennem ehlinde, bu korkunç ve şiddetli günde Mü'minlerin mutlu olarak Cennet'e, günahkârların ise Cehenneme gönderilmesinden vebu iki grup arasında oluşan tefrikadan bahseder.²⁸⁶

Sure son olarak da, Allah'ın güç ve kudretine dair örnekler getirerek, Allah'ın nesne ve varlıkları yoktan var ettiğini, bunların yok olduktan sonra tekrardan diriltilebileceğini belirtir.

Başta hadis ve tefsirler olmak üzere eski kaynaklara bakıldığında, genelde Kur'ân'ın, özelde ise Yasin suresinin değeri hakkında çok sayıda bilgi olduğu görülür. Yasin suresinin değeri hakkında rivayet edilen haberler:

1. Ebû Dâvud es-Sicistânî'in (275/889), *es-Sünen*'inde rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçiyor:

مَنْ قَرَأَ يَسِينَ فِي لَيْلَةِ الْبَيْتِ أَوْ فِي نَهَارِهِ غُفِرَ لَهُ / Kim Allah'ın rızasını kazanmak için her herhangi bir gecede Yasin okursa günahları bağışlanır.²⁸⁸

2. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'in (204/819), *Sünen*'inde rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçiyor:

مَنْ قَرَأَ يَسِينَ فِي لَيْلَةِ الْبَيْتِ أَوْ فِي نَهَارِهِ غُفِرَ لَهُ / Kim Allah'ın rızasını kazanmak için her herhangi bir gecede Yasin okursa günahları bağışlanır.²⁸⁸

²⁸⁶ es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III, s. 5.

²⁸⁷ Ebu Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *Sünen*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), el-Mektebetu'l-'Asriyye Yay., Beyrût, III, s. 191.

3. Hz.Enes'ten rivayet edilen bir hadiste, Dâremî'nin(ö.255/869) *es-Sünen*'i ile Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde birbirine yakın lafz ve manada şöyle geçiyor:

إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا، وَإِنَّ قَلْبَ الْقُرْآنِ يَس، مَنْ قَرَأَهَا، فَكَأَنَّمَا قَرَأَ الْقُرْآنَ عَشْرَ مَرَّاتٍ / Her şeyin bir kalbi var, Kur'ân'ın kalbi de Yasin suresidir, onu okuyan Kur'ân'ı on defa okumuş gibi olur.²⁸⁹

إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا، وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَس، وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَاءَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ / Her şeyin bir kalbi var, Kur'ân'ın kalbi de Yasin suresidir, Yasin suresini okuyan Kur'ân'ı ondefa okuyup elde ettiği sevabı kazanır.²⁹⁰

4. Dâremî *Sünen*'inde, Şehr b. Havş'ten rivayet ettiği bir haberde şöyle geçiyor:

مَنْ قَرَأَ يَسَ حِينَ يُصْبِحُ، أُعْطِيَ يُسْرَ يَوْمِهِ حَتَّى يُمَسِّي، وَمَنْ قَرَأَهَا فِي صَدْرِ لَيْلِهِ، أُعْطِيَ يُسْرَ لَيْلَتِهِ حَتَّى يُصْبِحَ

Sabahlandığında kim Yasin suresini okursa, akşama kadar o günün kolaylığı kendisine verilir. Kim de onu gecenin başından okursa, sabah olana kadar ona o gecenin kolaylığı verilir.²⁹¹ Bu hadisin isnadı hasen olup, Dâremî'nin *Sünen*'inde hz. Abbas'tan gelen mavkûf bir haber olarak naklediliyor.

5. Dâremî *Sünen*'inde hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadiste şöyle geçiyor:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ طه وَ يَسَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ، فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ

الْقُرْآنَ، قَالَتْ: طُوبَى لِأُمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا، وَطُوبَى لِأَجْوَابِ تَحْمِلِ هَذَا، وَطُوبَى لِأَلْسِنَةٍ تَتَكَلَّمُ بِهَذَا

²⁸⁸ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin), Dâru'l-Hicre Yay., Mısır 1999, IV, 212.

²⁸⁹ Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen(Müsned)*, (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-muğni Yay., Suudi Arabistan 2000, IV, s. 2149.

²⁹⁰ Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, (thk. İbrahim 'Atve), Mektebetu Mustafâ el-bâbi el-Hâlebi Yay., Mısır 1975, V, s. 162.

²⁹¹ ed-Dârimî, *a.g.e.*, IV, s. 2151.

Allah Tealâ gökleri ve yeri yaratmadan bin yıl evvel Tâhâ ve Yâsîn surelerini okudu, melekler okunan Kur'ân'ı işitince şöyle dediler: Bu kitabın kendilerine inen ümmete, bunu taşıyan kalbe ve onu okuyan dillere müjdeler olsun.²⁹²

6. Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân* adlı eserinde Yasin suresi hakkında şöyle bir hadis rivayet ediyor:

مَا مِنْ مَيِّتٍ يُقْرَأُ عَلَيْهِ سُورَةُ يَسٍ إِلَّا هَوَّنَ اللَّهُ عَلَيْهِ / Üzerine Yasin suresi okunan ölünün Allah işini (günahını) hafifletir.²⁹³

7. Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân* adlı eserinde yine Yasin suresi hakkında şöyle bir hadis rivayet ediyor:

مَنْ قَرَأَ سُورَةَ يَسٍ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أَصْبَحَ مَغْفُورًا لَهُ / Cuma gecesi Yasin suresini okuyan, bağışlanmış olarak sabahlanır.²⁹⁴

Burada, Yasin suresinin fazileti hakkında geçen bütün metinleri ele almaktan ziyade, konuyla ilgili en çok bilinen hadislerin (haberlerin) meşhur (halk nazarında meşhur) olanlarından sadece birkaçı zikredildi.

Yasin suresinin faziletiyle ilgili zikredilen hadislerin çoğu zayıf, hasen, mevdû' ve garip gibi haberlerden oluşmaktadır. Bu sure hakkında zayıf da olsa çok sayıda haber ve hadisin olması, Hz. Peygamber'in bu sureye ayrı bir değer verdiğini göstermektedir.

²⁹² ed-Dârimî, *a.g.e.*, IV, s. 2147. Bu hadisin isnad-i adi geçen eserde zaif olarak değerlendirilmiştir.

²⁹³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, (thk Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfiş), Dâru'l-Kutubu'l-Mısriyye Yay., Kâhire 1964, XV, s. 2.

²⁹⁴ el-Kurtubî, *a.g.e.*, XV, s. 2.

Yapılan araştırmalar sonucunda Yasin suresinde aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi ma‘ayla ilgili süsleme sanatları bulunmuştur.

Tablo-2: Yasin Suresinde Bulunan Ma‘ayla İlgili Süsleme Sanatları

Tıbâk	Tıbâk-ı İcâb	Kehf, 18/18; Yasin, 36/11, 36/12, 36/33, 36/37, 36/38-39, 36/43, 36/47, 36/67, 36/76.
	Tıbâk-ı Selb	Mâide, 5/44; Yasin, 36/6, 36/10, 36/60-61.
	Tıbâk-ı Hafî	Bakara, 2/179; Yasin, 36/9, 36/45, 36/15-16, 36/14, 36/68, 36/78.
	İki İsim Arasında Tıbâk	Hadid, 57/3; Yasin, 36/37-39.
	İki Fiil Arasında Tıbâk	A‘lâ, 87/13; Yasin, 36/11, 36/76, 36/6, 36/10, 36/60-61.
	İsim ve Fil Arasında Tıbâk	En‘âm, 6/122; 36/33, 36/12.
Mukâbele	Tevbe, 9/82, 36/70.	
Mürâû‘n Nezîr	Rahmân, 55/5; Yasin, 36/9, 36/40, 36/47, 36/49, 36/29, 36/53, 36/65.	
Cem‘	Kehf, 18/46; Yasin, 36/10, 36/56, 36/65, 36/73, 36/76.	
Mezheb-ı Kelâmî	Enbiyâ, 21/22; Yasin, 36/77-82.	
İftinân	Meryem, 19/71-72; Yasin, 36/11, 36/43-44, 36/54, 36/60-61, 36/70.	

SONUÇ

İnsanlar kendilerini daha iyi ifade edebilmek için, tarih boyunca farklı anlatı biçimleri ve sanatsal formlar geliştirerek deneyim ve birikimlerini gelecek kuşaklara aktarmışlardır. Günümüze kadar değerini koruyarak gelen bu sanatlardan biri de söz söyleme sanatıdır. Belâgat olarak da ifade edilen söz söyleme sanatı, Arap cahiliye döneminde özel bir konuma sahip olmuştur. Arap edebiyatı bu dönemde yazılan şiirlerle belâgatta en zirve dönemini yaşarken Kur'an'ı Kerim nazil olur, belâgat ve i'cazda bunun bir benzerinin getirilemeyeceği hususunda bütün şairlere meydan okur.

Son İlahî metin olan Kur'an'ın belâgatta çok ileri bir seviyede olması ve kendi belâgat ve i'cazına vurgu yapması; Arap dili grameriyle birlikte, belâgatın önemini de göstererek bu sanatın önünü açmıştır. Güzel, akıcı, etkileyici ve muktezây-ı hale uygun söz söyleme sanatı olan belâgat ilmi; zamanla gelişerek farklı kategorilere ayrılır ve bağımsız bir disiplin haline gelir.

Kur'an-ı Kerim bütün insanlığın dini ve sosyal hayatını yeniden inşa etmek, davranış ve tutumlarını düzeltmek için nazil olmuştur. Ayrıca bir sanat kitabı olmamakla birlikte, muhatap kitleye mesaj verirken kullandığı lafız ve terkiplerde söz sanatlarını da sıkça kullanmıştır. Bu söz sanatlarından olan bedî' ilminin el-muhassinât-ı lafziyye (lafzı güzelleştirici) ile el-muhassinât-ı maneviyye (manayı güzelleştirici) sanatları Kur'an'da çokça yer almıştır. Kur'an incelendiğinde, bu söz sanatlarının Yasin suresinde daha fazla olduğu görülmektedir.

Her bir nesne ya da varlığın bir özü vardır, Kur'an'ın özü de Yasin suresidir. Kur'an'ın kalbi olmasına binaen İslam Tarihi boyunca müfessir, muhaddis ve dilbilimciler tarafından özel bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmada, Arap belâgatında el-muhassinât-ı lafziyye ve el-muhassinât-ı ma'neviyye sanatları açısından lafız ve ma'na tahlil edilerek Yasin suresi incelenmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, Yasin suresinde lafızla ilgili görülen süsleme sanatlarından olan cinâsın türleri:

* Kalb-i müstevi cinâsı, cinas-ı müzeyyel ve cinâs-ı iştikak,

Seci'in türleri:

* Mürassa seci', mutarraf seci', mütevâzî seci', mütevâzin seci' ve reddü'l-'acuz 'ala's-sadır,

Ma'nâyla ilgili süsleme sanatlarından olan tıbâkın türleri:

* Tıbâk-ı icâb-i, tıbâk-ı selb-i, tıbâkı- hâf-i, iki isim arasında tıbâk, iki fiil arasında tıbâk, iki harf arasında tıbâk, isim ve fiil arasında tıbâk,

* Mukâbele, mürââtu'n-nezîr, cemî, iftinân, hüsn-i ibtidâ ve hüsn-i intihâ,

Yasin suresindebu sayılan süsleme sanatlarıyla ilgili birçok örnek ayetin olması, Yasin suresinin belâgi ve i'cazi yönü saptadığı gibi, Kur'an'ın bütününün belâgat ve i'cazda eşsiz bir derecede olduğunu göstermiştir.

Çalışmada, literatür taraması yapılarak konuyla ilgili önemli görülen belâgat, tefsir ve hadis kaynaklarına başvurulmuştur. Özellikle Yasin suresinin meâli verilirken TDV Yayınları tarafından hazırlanan *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli*'ne başvurulmuştur.

KAYNAKÇA

- BULUT, Ali, *Bedî' İlmi*, İfav Yay., İstanbul 2016.
- DAYF, Şevkî, *el-Belaga: Tetavvür ve Tarih*, Dâru'l-Ma'ârif Yay., Kahire 1995.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006.
- DURMUŞ, İsmail, "İftinân", *DİA*, İstanbul 2000, s. 521-522.
- EBÛ ALÎ, Muhammed Berekât Hamdi, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye fî Dav'i Menhecini Mutekâmil*, Amman, Dâru'l-Beşîr Yay., 1991.
- ed-DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen* (Müsned), (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-muğnî Yay., Suudi Arabistan 2000.
- el-BEYZÂVÎ, Abdullah b.Ömer b. Muhammed, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Daru'l- Ma'refe Yay., Beyrut-Lübnan 2009.
- el-CÂHİZ, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *el-Beyân ve't-Tebyin*, (thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hâncî Yay., Kâhire 1998.
- el-KAZVÎNÎ, Celâlüddîn Muhammed bin Adurrahman el-Hâtîb, *Telhîsu'l-Misftâh*, (nşr. Abdurrahman el-Berkûkî), Daru'l-Fikerü'l-'Arabî Yay.,y.y. 1904.
- el-KEYRAVANÎ, İbn Reşik, *el-Umde*, nşr. M.Muhyiddin Abdulhamid, y.y., Beyrut 1972.
- el-KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, (thk Ahmed el-Berdûnî-İbrahîm Etfîş), Dâru'l-Kutubu'l-Mısriyye Yay., Kâhire 1964.
- el-ÛREMÎ, Muhammed Emin b. Abdillâh, *Tefsiru Hadâiku'r-Revhi ve er-Reyhân fî Revâbi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Daru Tavkî'n-Necât Yay., Beyrut-Lübnan 2001.
- ENİS, İbrahim ve diğerleri, *el-Mu'cemu'l-Vesît*, Mektebetu'ş-Şurûku'd-Devliyye Yay., Mısır 2004.
- en-NESEFÎ, Ebû el-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Hâfizu'd-Dîn, *Medâriku't-Tenzîl ve' Hekâiku't-Te'vîl*, (thk. Yûsuf Alî Bîdevî), Dâru'l-Keli't-Tayyib Yay., Beyrût 1998.
- er-RAFÎ'Î, Mustafa Sâdık, *I'câzu'l-Kur'ân ve'l-Belâgatu'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kitabu'l-Arabîyy Yay., Beyrut 1983.

- es-SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Sâffetü't-Tefâsîr*, Daru'l-Kur'an-i el-Kerim Yay., Beyrut 1981.
- es-SÂMARRÂÎ, Fâdıl Sâlih, *Lemesâtun Beyâniyyetun fî Nusûsin Mine't-tenzil*, Daru Umman Yay., Umman 2003.
- es-SEKKÂKÎ, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, (nşr. Na'îm Zerzûr), Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-Hilmiyye, 1987.
- es-SÎCÎSTÂNÎ, Ebu Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk, *es-Sünen*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), el-Mektebetu'l-'Asriyye Yay., Beyrût.
- et-TAYÂLÎSÎ, Ebû Dâvûd, *Müsned*, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin), Dâru'l-Hicre Yay., Mısır 1999.
- et-TEFTÂZÂNÎ, Sa'deddin, *Muhteseru'l-Me'anî*, Mektebetu Seyda Yay., Diyarbakır 20016.
- et-TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd), *es-Sünen*, (thk. İbrahim 'Atve), Mektebetu Mustafâ el-bâbî el-Hâlebî Yay., Mısır 1975.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah, "Belâgat İlmi ve Kur'an", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 1, Sayı 1, Bayburt 2015, s. 9-34.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah, "Beyan", *DİA*, İstanbul 1992, s. 22-23.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah, *I'caz ve Belâgat Deyimleri*, Ekev Yay., Erzurum 2001.
- İBN EBÛ'L-İSBA', el-Mısırî, *Bedî'u'l-Kur'ân*, (nşr. Hıfî Muhammed Şeref), Nehdet'l-Mısır Yay., Mısır 1957.
- İBN MANZÛR, *Llisanü'l-'Arab*, Daru İhyâu't-Turâsî'l-'Arabîy Yay., Beyrut 1999.
- İBNU'L-MU'TEZ, Ebu'l-Abbas Abdullah, *Kitâbu'l-Bedî'*, Muessesetu'l-Kitâbu's-Sekâfiyye Yay., Beyrut 2012.
- KÂTİP ÇELEBÎ, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, y.y., İstanbul, 1941.
- KILIÇ, Hulusi, "Bedîyyât", *DİA*, İstanbul 1992, s. 323-324.
- KILIÇ, Hulusi, "Belâgat", *DİA*, İstanbul 1992, s. 380-383.
- KIRKIZ, Mustafa, *Arap Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yay., İstanbul, 2014.

- LAŞİN, Abdulfettah, *el-Bedî‘ fi davi Esalibî el-Kur’an*, Daru’l el-Fikeru’l el-Arabî Yay., Kahire-Nasır 1999.
- MAṬLÛB, Ahmet, *Mu‘cemu’l-Muşṭalahâti’l-Belâgiyyeti ve Teṭavvuruha*, Daru’l-‘Arabiyye Yay., Lübnan-Beyrût 2006,
- PALA İskender -DURMUŞ İsmail, “İstiare”, *DİA*, İstabnul 2001, s. 315-315.
- TURGAY, Nurettin, *Arap Dili Belâgati Ve Kur’ân*, y.y., Dıyarbakır 2015.
- 'ULVANI, Nu'man Şaban - Muhammed Şaban, *Dirasatun Fi’l-belâgat’i-l’Arabiyyeti Min belâgati’l-Kur’an el- Me’ani el-Beyan el- Bedi’*,ed-Daru’l-‘Arabîyye Yay., Kahire- Nasır 1998.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Kamuran OKTAY
Doğum Yeri	Güroymak
Doğum Tarihi	1986

LİSANS EĞİTİMİ BİLGİLERİ

Üniversite	Dicle
Fakülte	İlahiyat
Bölüm	İlahiyat

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (...) TOEFL (...) EILTS (...)
...	

İŞDENETİMİ

Çalıştığı Kurum	Diyanet
Görevli/Pozisyonu	Din. Hiz. Uzmanı
Tecrübe Süresi	10 YIL

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	İstanbul İl Müftülüğü
E-mail	Kamuran13_13@hotmail.com